

अग्नीषोमोऽस्मत्तो मध्ये समाप्तोऽपित सोमकौ ॥ तमतिक्रम्य तृयदारविर्ग छेत्तुं च न ॥ आद्यो मलिम्लुचो
 ज्ञेयाद्वितीयः प्राकृतः स्मृत इति ॥ इन्द्राग्नीयन्नद्वयेते इति शुक्लप्रतिपदलक्षणं ॥ अग्नीषोमाविति रुहमप्रतिप
 द उपलक्षणं ॥ पित सोमका इति दर्शस्या एते न चांद्रमास उपलक्षितः ॥ तं मासमतिक्रम्य अन्यस्मिन् यदा
 सूर्यो मासांतरं गच्छति ॥ तदा पूर्वो मलिम्लुचः उत्तरः प्राकृतः शुद्ध इत्यर्थः ॥ नंदिपुराणे ॥ अमावास्या महो
 रात्रे यदा संक्रमते रविः ॥ स तु मासः पवित्रः स्यादतीति न्हादिको भवति ॥ अमावास्यां प्राप्य पदा अहति
 वारात्रौ वा रविः संक्रमति तदा चांद्रो मासोऽधिमास स्यादित्यर्थः ॥ ल्योतिः शास्त्रे अमावास्याद्वयं यत्र रवि
 संक्रांतिवर्जितं ॥ मलिम्लुचमवित्तेयः उत्तररतूत्तराधिपः ॥ वरुणा सूर्यो भानुं रूपनश्चंद्रो रविर्गभस्ति
 श्व ॥ अयं महिरण्यरेतो दिवा करो विष्णुमित्रो च ॥ एते द्वादशा १२ सूर्यसिंमासाद्यैषूदयंति मासेषु ॥

निःसूर्योधिकमासोमलिङ्गुचाख्यस्ततःपादाः॥ मासेषुद्वादशादित्यास्तपंतोद्विषथाक्रमं॥ नपुंसकोधिकेमा
सिमंडलंतपतेरविः॥ असंक्रांतोद्विषोमासोमध्यमातिथिरुद्धितः॥ कालांतरेसमायातिसनपुंसकमुच्यतेति॥
एतेषुवचनेषुसामान्यवाचकंसंक्रांतिपदंमासपदंच॥ अथविशेषोब्रह्मसिद्धांते॥ मध्येचांद्रमासेमासेना
स्तिमध्यार्कसंक्रमः॥ यत्रासावधिकःपाषाणशुभकर्मविनाशनेति॥ ब्रह्मसिद्धांतविशेषवचनेनमध्यसंक्रांति
परत्वेनमध्यमासीतचांद्रमासपरत्वेनच॥ व्याख्यातव्यं॥ यथापुरोडाशंचतुर्धाकरोतीतिसामान्यवाचकंपुरो
डाशपदंशाखात्तरल्लेनआग्नेयंपुरोडाशंचतुर्धाकरोतीतिविशेषवचनेनआग्नेयपुरोडाशंनिर्णयित्वं॥
तंतद्वत्॥ षोडशसिद्धांतेपि॥ मध्येदुमासमध्येत्ययत्रमध्यार्कसंक्रमः॥ तत्रासावधिकःपाषाणशुभकर्म
विनाशनइति॥ भट्टेश्वरसिद्धांते॥ पि॥ मध्यमरविसंक्रमयोर्मध्येमध्यार्कचंद्रयोर्योगात्॥ अधिमासःसं

सर्पस्फुटयोरंदूस्पतिर्नेचेत् । मध्यार्कचंद्रयोर्योगादित्यनेन मध्यसूर्यचंद्रावीतामावास्याद्वयमुच्यते तस्मादधि
कमासः ॥ स्फुटयोः शुभयोरं विसंक्रमयोर्मध्ये अमावास्याद्वयं यत्र संसर्गमासः नो चेदिति । स्फुटपर्वद्वयमध्ये
एकस्फुटसंक्रमो न स्यात् । किंतु स्फुटयंसंक्रमद्वयमस्ति चेत् स च ग्रंदूस्पतिरित्यर्थः । संसर्पक्षयमासयोर्लक्षणं न
ह्यसिधांतेषुक्तं ॥ शुद्धेन्दुमासे शुध्यार्कसंक्रमो नास्ति यत्र तं ॥ संतर्प्यमानं सत्कर्म नाशनं विधिनारदाद्युषष्टिक
त्यनानास्ति यत्र संसर्पसंज्ञकः ॥ शुद्धेन्दुमासे शुध्यार्कसंक्रमद्वयमस्ति चेत् ॥ भूत्यमासः सवित्तेयो न तत्र शुभ
माचरेत् ॥ ग्रंदूनाममहापापं भूत्यमासे शुभे कृते ॥ जायंते दूस्पतिः प्रोक्तः संज्ञाभेदेन चेति स इति । सिद्धां
तशिरोमणा वपि । दशां वधिश्चांद्रमसोधिमासः सोरस्तु संक्रांत्यवधिर्यतोऽतः ॥ दशां यत्रतः संक्रमकाल
तः प्राक् स देवतिष्ठत्यधिमास उच्यते ॥ दशांति यो यास्तिथयः प्रमाणेः सोरेस्तु सोरादिवसाः समेताः ॥

यतोधि शेषोत्थादिनाधिकस्येत्यक्तस्तदस्मादधिमासशेषः। मध्यमानेनयावतीअमायास्यातदंतश्चमा
सांताः। मध्यमार्कस्ययस्मिन्दिनेसंक्रांतिः संक्रांतिकालेरविमासांताः। तयोः रविचंद्रमासांतयो रंतरे
यावतैत्यस्तिथयः सावयवाः॥ ताअधिमासशेषतिथयः। यतः सौरचांद्रांतरमधिमासाः। अदूर्गणा
नयनेगताब्दाः रवि१२गुणाः तेसौरमासाज्ञाताः। तेषुचांद्रादिचांद्रतुल्यमासाः सौरमासायोजिताः
तेसंक्रांत्यवधयोजाताः तेषुगततिथितुल्याः सौरायेविवक्षायुक्ताः अतः सौरचांद्रांतरेणाधिकाज्ञाताः।
तेषुचेत्रादिचांद्रांतरमधिमासशेषदिनानिभवंतिसौरचांद्रांतरत्वत्॥ अधिमासशेषदिनेभ्यः शोध्यानि
यतोधिमासानयनेअनुपातलब्धेरधिमासोर्दिनीकृतैस्तछेषदिनैश्चयुक्ताः सौराः चांद्राभावितुमर्हति
। एवंतत्राधि शेषविनानिदोष्यानि॥ अतः कारणादधिमासशेषः त्यक्तइति। अथमध्यममानेनामा

वास्यानयनं । वसुधैवाकुटिस्थानं । सप्तद्वितीयोयगो १५०० ६१०८२८ एतेयुगभूवासराः । युगेसूर्यः
शुक्राणां चतुश्चर्यार्णवाः ॥ १५३२०००० एतेयुगसूर्यभगणाः । इंद्रो रसाग्नित्रितीषसप्तभूधरमार्गः
णाः ५०० ५३३६ एतेयुगचंद्रभगणाः । स्वेः क्रमेणलिसविलिप्तातिगः । ५६८८ चंद्रस्यलिसागतिः ७६८
३५ । यथास्वभगणात्यस्तोदिनराशिः कुवासरेः । विभाजितो मध्यगतो भगणादिप्रदो भवेत् । इहाह
र्गणातरविभगणैर्गुणितान् भूवासरैर्विभाजितान् लब्धं गतभगणाः । तच्छेषादृक् १२ गुणितान् पु
नर्त्तु भूवासरैर्भक्ता लब्धं राशयः । तच्छेषान् त्रिंशता ३ गुणिताद्भूवासरैर्भक्ता लब्धं भागाः । तच्छेषा
न् ६ गुणिताद्भूवासरैर्भक्ता लब्धं लिप्ताः । तच्छेषान् पुनः ६ गुणिताद्भूवासरैर्भक्ता लब्धं विलिप्ताः । अने
नैवप्रकारेण मध्यचांद्रोपिसाध्यः । एवंविधमध्यार्कचंद्राववलंब्य मध्यमावास्याघटिकानयनं ॥

अर्कोनचंद्रलिमास्यं भवति यो भोगभा. गतगम्याश्च ६ घ्राणाज्यो भुक्त्यंतरोधृताः। भभगो हृता
लिमाः ८०० त्वाश्चि नोला ७२० स्तथा तिथेः। मध्यमर्किण कृतीरुतात। मध्यमचंद्रात् ३० गुणितात् नखाश्च
७२० भक्तात् गततिथयो भवन्ति। तछेषश्चत्वारिंशदधिकपंचशताधिकश्चेत् ५४० तदानखाश्चै न्यूनीकृत
व्यः नोचेत् तथै वरुणपनीयः तस्माच्छेषात् ६० गु. मध्यां केंद्रगत्यंतरेण भक्तै त्तो न्धघटिकादिकं। यथास्ति
तशेषादिनीकृतं चेत्। अर्धरात्रप्रमाणा छोभ्यं। नखाश्चान न्यूनीकृता छेषादानी। तंचेत् अर्धरात्रप्रमाणेन
संयोज्यं। एतन्माध्यं। दास्या भवन्ति। एवंविधामावास्यामतिक्रम्य रविः संक्रामति सोधिकमा सोस्तु। सो
तिप्रसिधत्वात्। तनुमध्यमसंक्रांतिरहितः लोकप्रसिध्यभावादिति चेत्। मैवं विकल्पा सदृत्वात्। तथाहि किं
लोकशब्देन पामरावश्यंते॥ इतपरीक्षणाः। आद्येपि किं सर्वं। इतकतिपये। नाद्यः अस्मदादिभिः सर्वं

पामरप्रसिध्यभावस्य ज्ञातुमशक्यत्वात् । द्वितीयेपि सर्वे उक्तकतिपये । नाद्यः उक्तदोषादेव । न द्वितीयः इतर
शब्दप्रवीणैः योनिविद्विस्तस्यांगीकृतत्वेन प्रसिध्यभावस्यासिद्धेः । न त्विदं दूग्दीयन्न दूयेते ॥ इत्यादिपुष्फुट
चांद्र एव स्वीकृतः । तत्रैव च दूग्दीयन्न दूयेते । तद्विद्वदोमादिविधानात् । तमतिक्रम्य शुद्धसंक्रांतिर्भवति । सोऽधिमासः
। न मध्यचांद्रमास इति चेत् । मेवं । संक्रांतिशब्दस्य स्फुटमध्यसंक्रांतिसाधारणत्वेन विशेषवचनेन नानिर्ण
तत्वात् । दूयेत इत्यादेस्तु चांद्रमासोपलक्षणाथत्वेन तत्र तात्पर्याभावात् । तात्पर्ये वा मध्यमचांद्रमासस्य स्फु
टचांद्रमासस्य च अधिकमासपातकाले स्वव्यांतरत्वात् न दोषाभावात् । न तु मध्यममानावलंबनेन घटिका
चतुष्टयाधिकषोडशादिनोत्तरद्वान्त्रिंशन्मासानंतरं अधिमासः पतत्येवेति नियमो यद्यंगीक्रियेते । तर्हि बह
वचनवितेयः ॥ तथा हि । विष्णुधर्मोत्तरे । सोरेणा बह्वनुमानेन यदा भवति भार्गव । सा च नेतु तदामानेदिनेष

दूने पूर्यते ॥ ईनरात्रालुतेराम प्रोक्ताः संवत्सरेण षट् । सौरसंवत्सरस्यांते मानेन शशितेन तु । एकादशातिरि-
च्यंते दिनानि भूगुनंदन । समादूये साष्टमासे तस्मान्मासोतिरिच्यते ॥ सविधिमांसकः प्रोक्तः सोम्यकर्मविग-
र्हित इति । तथा काठकण्डोपि ॥ तस्मिन्मासेन संक्रांतिः संक्रांतिद्वयमेव वा ॥ मलमासः सवित्तेयोमासे त्रिं-
शत्तमे भवेदिति ॥ तथा दूमदा भारतेति पंचमे पंचमे वर्षे द्वौ मासौ बुधवीयते ॥ तेषां कालगतिरेकेण ग्रहा-
णामतिचारत इति ॥ एतैर्वचनैरन्यथा प्रतिपादनात् ॥ स्फुटरुत्येव कदाचित् षोडशदिवसोत्तरद्वविंशन्मा-
सानंतरमधिमासः पतति । कदाचित् द्वात्रिंशन्मासानंतरं । कदाचिद्विंशन्मासानंतरं मिति विकल्प्यो गीकर्त-
व्यो न नियमः । अन्यथा एतेषामप्रामाण्यप्रसंग इति चेत् । मैवं । काकेभ्यो रक्षितामित्यत्र काकपदस्य
इतराशुधिकरोपलक्षकत्वेन । त्रिंशत्तमादिपदानां मपि द्वात्रिंशदादिकालोपलक्षकत्वेन प्रामाण्यसंभवात् ।

श्रीनतीत्यमातृतः पंचातीत्यपितृत इत्यादेरर्वाकृनिषेधपरत्वेन प्रामाण्यवतात्रिंशत्तमादिषु दानामर्वाकृनिषे
धपरत्वेन वा प्रामाण्यसंभवात्। अतएव च हेमाद्रिकारेण युक्तं॥ एतत्सर्वं प्राङ्मूलमासेन भवतीत्येव परमिति॥
न च हेमाद्रिकारवचनं प्रायिकाभिप्रायमिति वाच्यं। श्रीततीत्यमातृत इत्यपि प्रायिकाभिप्रायमिति वाच्यं। श्री
नतीत्यमातृत इत्यपि प्रायिकाभिप्रायत्वेनातिप्रसंगात्॥ न च तत्र न प्रायिकं अभिप्रायं॥ पंचमात्ससमादूर्ध्वमि
ति नियामकवचनविरोधादिति वाच्यं। अत्रापि द्वात्रिंशद्भिर्गते मासैरित्यादिनियामकवचनविरोधस्य तु व्यत्वा
त् गणितविरोधाच्च। स्फुटसंक्रातिराहित्येन अधिमासमंगीकृत्य त्रिंशत्तमाविकृत्यांगीकारेण कोनात्रिंशत्तमा
सादिषु स्फुटसंक्रातिराहित्येन अधिकमासापातात्॥ एतेषामप्रामाण्यप्रसंगाच्च॥ किंच स्फुटसंक्रातिराहि
ताधिमासवादी प्रष्टव्यः किं शुद्धसंक्रातिराहित्यमधिमासस्य लक्षणं॥ उत कर्मानिर्दत्त्वे सति संक्रातिरा

द्वित्यं नाद्यः॥ एकवर्षमध्यगतासंक्रांतमासे अतिव्यासेः॥ न द्वितीयः॥ कर्मनर्हत्वज्ञाने अधिमासज्ञानां अधिमा
सज्ञाने सति न कर्मानर्हत्वज्ञानमित्यन्योन्याश्रयप्रसंगात्॥ उभयत्र संसर्पे अतिव्यासेश्च न व संसर्प एव नास्ति।
त्रयोमासाश्चेति वचनविरोधात्॥ ब्रह्मसिद्धांतादौ त्रयाणां पृथक् २० क्षणप्रतिपादनविरोधाच्च। अधिक
आसौ मासश्चेत्यधिकमासशब्दो योगरूढः पंचज्ञशब्दवत्। स च ६० दिवसात्मकमध्ये पूर्वस्मिन्भागे उत्तरे
स्मिन्भागे वा मुख्यः॥ संक्रांतिरादित्यगुणयोगात्। संसर्पे गौणो धिमास इत्यर्थः॥ तथा च ज्योतिःशास्त्रे। अ
संक्रांतमासो धिमास स्फुटस्यातद्वि संक्रांतमासः क्षयमुख्यः कदाचित् क्षयः कार्तिकादि त्रयेनान्यतः स्या
त्तदा वर्षमध्ये धिमास इत्येवेति। स्फुटः स्फुटं दुमासः असंक्रांतः शुद्ध संक्रांतिरहितः अधिकमास इत्यर्थः
॥ स्फुटसंक्रांतिद्वययुक्तः क्षयमासः कदाचित् अधिकमासवत् सर्वेष्वपि मासेषु क्षयः स्यात्तन्नेत्याह। क्ष

यः कार्त्तिके दशतिनियमानंतरमाह । तदेति । तदाक्षयारब्धः स्यात्तदाक्षयारब्धस्य पूर्वापरयोः संसर्पद्वयं स्यात् । न चार्त्तिकाधिमासद्वयशब्देन मुख्य्याधिमासद्वयस्वीयमेव कार्यं आधिक्यभावादिति वाच्यं । त्रयोदशं तु श्रुतिराह मासं चतुर्दशः क्वापि च नैव दृष्टव्यं नेन चतुर्दशमासत्वं न संसिध्यते ॥ बाधकसत्वात् । न च चतुर्दशमासकत्वं न विष्यति । क्षयमासस्य लोप रूपक्षयत्वादिति वाच्यं । द्विसंक्रांते रेव क्षयमाससंज्ञायां संज्ञेति तत्वात् । अधिकमासपातवत्तदगणनयास्य मासस्यानयनाच्चानवैकोमुख्यः अपरो गौणः तयोर्ग्रहणमस्तीति वाच्यं । मुख्यगौणयोरेकस्मिन् प्रयोगे एकेनैव शब्देन ग्रहणायोगात् । तस्मात्संसर्पद्वयमेकत्वं वद्व्युत्ते । ननु संसर्पग्रहणे संसर्पद्वयं ॥ क्षयमासः अधिकमासश्चेति चत्वारो मासानिर्दिताः प्रसज्येरत । अधिमासोतिदृष्टः स्यात्संसर्पाहस्यतीति तथा ॥ संसर्पाहस्यतीमासौ मलमासश्च निर्दिता इति बार्हस्पत्यवचनविरध्यतेति चेत् ।

मैवं। उभयोरन्यतरस्याधि मासेन द्वेमेतन्नावश्यं भावेन मासत्रयस्यैव संभवात्। तयोः संसर्पयोरेकस्य भुक्त
व्यतिपादनाच्च। तथा च ज्ञावालिः। एकस्मिन्नपि वर्षे चेत्तद्वै मासावधिमासकौ। पूर्वमासः प्रशक्तः स्यादप
रस्त्वधिमासकः॥ ॥ तथा॥ मासद्वये च मध्ये तु संक्रांतिर्न यदा भवेत्॥ प्राकृतस्तत्र पूर्वस्यादधिमासस्तथोत्तर
इति। यदा संसर्पौ द्वौ एकस्मिन् वर्षे। तदा पूर्वः शुद्धः उत्तरः दुष्ट इत्यर्थः॥ एकसंसर्पः आश्विनादिषट्के। अपरः
संसर्पः चैत्रादिषट्के। तत्र निनयिकं ब्रह्मसिंहांतवचनं॥ चैत्रादवांशुनाधिमासः परतस्तधिको भवेत्। दृष्टादि
सर्वत्रास्त्रेषु तस्मिन्मूर्तिस्त्रयोदशी॥ आश्विनमारभ्य चैत्रादवांशुनाधिमासः संसर्पः दुष्टो न भवति। किंतु चैत्रा
दिषट्केयः संसर्पः स एव दुष्टः। तत्र द्वे तु दृष्टेति द्वयस्मात्। तस्मिन् चैत्रादिषट्केष्वनयो दशीमूर्तिरिव संसर्पाख्या
दृष्टा॥ सूर्यत्रह्मसिंहांतादिगणिते रास्त्रेषु तुलादिषट्के। यांतिथिं समनुप्राप्य तुलां गच्छति भास्करः। तथैव

प्र.
६२.

सर्वसंक्रांतिर्मेघयावन्नगच्छतीत्यादिप्रायेणऽदर्शनात्॥ इत्तएववचनानंतरंऽयोतिःसिद्धांते॥ घटकन्यागतेसूर्ये
रुश्विकेवाप्यधन्विनि॥ मकरेवाथकुंभेवा नाधिमासोविधीयतेति॥ अस्यवचनद्वयस्यस्वरूपानिषेधपरत्वे॥ दशा
नांफाल्गुनादीनांप्रायोमाघस्यतुक्चित्॥ नपुंसकत्वंभवतीत्यादिवचनविरोधः॥ नचैतस्यापिमुख्याधिमा
सविषयत्वमेवास्त्वितिवाच्यम्॥ मासःकन्यागतेभानावसंक्रांतोभवेद्यदि॥ देवंपित्र्यंतदाकर्मतुलाखेकर्तु
रक्षयं॥ वसिष्ठः॥ सर्वेषुमासकःस्यात्तुलादिषट्केपिचशून्यमासः॥ संसर्पकः सर्वभवोहिमासः सर्वपिचैतेखलु
निद्यमासा इत्यादिबहुवचनविरोधप्रसंगात्॥ द्वात्रिंशन्मासादिनियामकवचनविरोधप्रसंगाच्च॥ तथाचवच
नानंतरं॥ कन्यादिपंचकोनस्याद्दृष्टिर्दृष्टोपलक्षणे॥ तद्भातुलंघितंनामफाल्गुनद्वयकारकं॥ कन्यादिपंचके
एकःस्फुटसंक्रांतिरोद्भूतः॥ अपरःफाल्गुने॥ तदाकन्यादिपंचकेनरुधिःतदासंक्रांतिरादित्यंतत्फाल्गुन

द्वयवतमुरग्याधिमासकंकारकंदोषकारकमित्यर्थः। तथाचमासद्वयेभ्यमध्येतुसंक्रांतिर्नयदाभवेत्। प्रा-
रुतस्तन्नपूर्वस्यादधिमासस्तथोत्तरः। चैत्रादर्वाङ्गधिमासः परतस्तधिकोभवेत्। तन्मध्येप्यधिकोमा-
सस्तदाचैत्रोमत्कोभवेत्॥ आश्विनादिषट्केअधिमासोनभवतिपरतश्चैत्रादिषट्कएवभवति। यद्वा। अ-
श्विनादिषट्केपिअमावास्याद्वयमतिक्रम्यकिंस्तुघ्नमध्येसंक्रमः। चैत्रेकिंस्तुघ्नमतिक्रम्यसंक्रमः। यदा
चैत्रएवमत्तमासः संतर्पः नपूर्वः। २५॥ इत्यर्थः। कार्तिकमासविषयेअन्यः प्रायः कार्तिकमासस्यरुधि-
र्नष्टेदृतादृशी। आत्यंतिकीयदास्योसोऽज्ञगदौत्यतिकंतदा॥ देवकार्तिकमासोऽयं वर्धतेनातिदीयते॥
मासानामितरेषांचैवर्धनं प्रादुर्गच्छः। यांतिथिंसमंनुप्राप्येति यंपूर्ववत्। यदाचक्रातिवाराभ्यांतद-
तिक्रमणंभवेत्। क्षत्रियाणामेसकूधारास्तदापिबतिमेदिनी॥ एतेषामपि संतर्प्यविषयत्वं। स्फु-

दृगते रवौ ह्यसवृक्षिसंभवात् । न मध्यगतेः तदभावात् । कन्यादिपंचकेन स्यादित्यादीनि वचनानि रूत्रि
माणी च लक्ष्यन्ते ॥ सूर्यब्रह्मलोमशादिसिद्धांते द्वे माद्रादिप्रसिद्धनिबंधेषु च अदर्शनात् । तथापि तेषां
प्रामाण्यमाश्रित्य विषयो दर्शित इति द्रष्टव्यं संतर्प्य मभिमपराक्रमेणाप्युक्तं ॥ यस्मिन्दर्शस्यांतर्द्वार्किक
परापरदर्शः । दुर्लभं च भवति भानोः संक्रांतिः सोधिमास स्यात् ॥ एकस्मिन्नपि वर्षे यत्रेदं लक्ष्यमासयोर
भयोः । तत्रोत्तरोधिमासः स्फुटगत्या चापमर्कदो रिति । न चैतेषु वचनेषु अधिकमासशब्दः संसर्पविष
यः किमित्यंगीक्रियते ॥ मुख्योधिमासविषय एवास्ति तिवान्वयः ॥ गणितविरोधात् ॥ ब्रह्मसिद्धांतादि
वचनविरोधाच्च । तथा च वसिष्ठः ॥ पर्वद्वयं संक्रामयो र्योदस्यात्पर्वन्तिरे संक्रमणद्वयं । संसर्पक्रांतस्य ति
नामधेयो मध्यार्कगत्या त्वधिमास इत्युक्तः ॥ पर्वद्वयशब्देन पर्वद्वयांतो विवक्षितः ॥ पर्वन्तिरे पर्वणोः अ

मासास्ययोन्तरेमध्ये इत्यर्थः॥ मध्यार्कगत्यावितितुशब्देन शुद्धगत्यासंसर्पद्विस्यतां उपात्ते इति सिद्धं। तथा
च माधवीयमुद्रतद्वर्षणे॥ संसर्पारविमासिदर्शयुगलं पूर्णाद्वयं चापि तच्चैतस्मिन् यौ- युगं भवेद्यदि पुनस्तं
ग्राहुरंद्वयं स्पति॥ अंतर्कद्वयोर्मासयोः योगयुगलं मध्यार्कमध्ये मयोः संक्रांत्योऽधिमास आद्या इति वैमासा
स्त्ययोर्निदिताः॥ अथान्येतु। चैत्रादर्वांकु अधिमासः। घटकन्यागते सूर्ये तु त्येतयोः पूर्वोक्तश्लोकयोर्विष
यांतरमाहुः॥ ३० दिनात्मके मासे पूर्वाभागे नाधिमासः शुद्धः। परतः परतः पभागः अधिकः
। तस्मिन् ६० दिवसात्मकमध्ये परोभागस्य योदशीमूर्तिः सर्वग्राह्येषु दृष्टव्याय सिद्धश्चायं पक्षः॥ अधि
कमासस्य रूढिरूपत्वात्। रूढेश्चाग्रनिष्ठत्वानियमाच्च। अन्यथा तिथिरुद्धेऽपि उत्तरं संज्ञापातः। तस्मा
त्पूर्वमासस्य शेषः अधिकमास इत्यंगी कर्तव्यं। तथा च ब्रह्मसिद्धांते। तावन्मासो वर्तमानो दिनषष्ट्यात्मकः

सतु। निरशेषतः काङ्गुनश्चेच्छुद्धपापार्द्धयुक्कृमात इति चेन्नदिषद्देतुन्यायसिद्धमपि अधिमासस्य पूर्वमा
स शेषत्वं। अर्धमलिङ्गुचोत्ते योद्वितीयः प्राकृतस्मृत इति वचनेन बाध्यते। तस्माच्चैत्रादिषद्देतु उत्तरमास
शेषत्वं। अधिमासस्य स्थिते। ज्योतिः पितामहोपाधिविषयमासः कथितो वा द्वायणेः। पूर्वार्धे तु परित्या
ज्य कर्तव्या उत्तरे क्रियाः। तथा च ज्योतिः शास्त्रे दिवसस्य रदत्यर्कः। षष्ठिभाग मृतोत्ततः। कर्तव्येकमदः छेदत
थैवेकं च चंद्रमाः। एवमर्थतृतीयानामधिमासकमीरितं॥ ग्रीष्मे जनयतः पूर्वपश्चिमा ज्येष्ठपश्चिममिति
दिवसस्य स्थितिः प्रमाणं ५४ शत घटिकाः तस्य षष्ठिभागं चतुः ५४ शतपलात्मकं दूरति। तच्च कर्तव्येष्ट
टिकान्यूनं दिवसं करोति एवं चंद्रः। एवं द्वात्रिंशन्मासानंतरं षोडशदिवसघटिका चतुष्टयानंतरमधिमासः
पतति। अर्धवर्षार्धतृतीयं येषामब्दानं। एतदुपलक्षणं ३२ मासादेः। अन्यथा मासपूर्णाभावेनाधि

कृमासासंभवप्रसंगात् । न व स्फुटागतिमाश्रित्य द्वात्रिंशत्तन्निशान्तमादिमध्ये यदा कदाचिन्मासपातविकृत्यो
स्ति तिवान्यं । षट्त्रिंशेत्येकोनत्रिंशदादिष्वपि स्फुटसंक्रांतिराहित्येनाधिकमासस्वस्वीकारप्रसंगात् । ततैश्वैतेषा
मप्युपलक्षणापरत्वमंगीकर्तव्यं स्यात् । तथाच गणितविरोधः ३ कृत्तब्रह्मसिद्धान्तादिगणितविरोधः । षोड
शादिवसाधिकद्वात्रिंशन्मासगणनया सिद्धान्तानां षड्गुन्निवृत्ततांशोक्तितथ्यश्चाधिमासका इत्यादिसूर्य
सिद्धान्तवचनविरोधप्रसंगश्च । चेन्न ग्रीष्मादिषट्कृष्णिदिनात्मकमासविषये पूर्वमधिमासं जनयतः प
श्चिमाब्दे तु कादिषट्के तु पश्चिमं ॥ उपरिभागमधिमासं जनयति इति श्लोकार्थः यत्तु सिद्धान्तशिरोमणौ
स्पष्टोऽधिमासः पतितोऽप्यलक्ष्यो यदा यदा भवापतितोऽपि लक्ष्यः । सेकैर्निरेकैः क्रमशोऽधिमासेस्तदादि
नोद्यैः कृधिया विधेयः । सूत्रायुतान्नक्रमशोऽधिरोषं दिनीतनैः कृत्यभवाधिमासः । सेकानिरेकात्मधु

यातमासात्ततः प्रसाध्योखलुपुष्पवंतो ॥ इत्येतत्श्लोकद्वयं करणग्रंथविषयं । तत्र करणे सूर्यसिद्धांतानुसारेण
तथा स्पष्टः । अथ क्तः सन्यतितोष्यधिमासः अलब्धः याचञ्जयदाचअयतितोषिलब्धः तदाक्रमशः सेकेर्नि
रेकेरधिमासेः दिनोद्यः सुधियाविधेयइतिप्रथमपद्यार्थः । अयंनियमः शक्यावलंबनेन प्ररुतेषु कर
णकुतूहलकरणकप्रकाशमानसतिथिवक्रादिषु ॥ नतु कलिखलिकल्पान्यतमावलंबनेन ॥ प्ररुतेषु आव्यं
भटवार्षिकतंत्रखंडखाद्यादिषु करणग्रंथेषु नियमः । याचइतपथश्रुतिः । अथयानिपंचत्रिंशत्तमोमा
सात्मकेत्यादिः सायंचपक्षाधिकत्रिंशत्तमोमास अधिकमासइति । एवंपरंपरया व्याकृतं व्या ॥ अन्यथाप्र
त्यक्षगणितविरोधेन यजमानः प्रस्तरइतिवत्स्वार्थे ग्रामाण्याभावप्रसंगात् ॥ तथाह व्यासः । गतेष्वेदूये
साधेपंचपक्षेदिन २ दूयोदिवसस्याष्टमे भागे पतत्यधिकमासकः अंहस्यतिमासः कदापतेति इत्यतः
आह ।

मासोयं युगशैलखेचरमिते ७४ शाखेक्षयाख्योगतो योस्यात्पक्षभवेन्दुभिः परिमिते १११२ षड्गुणसूर्य
 मिते १२५६३ अन्योनागनगाग्निभूपरिमिते १३० रमाद्रुमन्वन्विते १४४३ पक्षांगाव्यिशसीसमप्रतिमिते
 १४६२ शाकेश्याख्यः परः ॥ अधिकादिषूदाहरणं न वाद्रीद्रुग्नि युक्ते तु ३१० युक्ते तु शांके गतकलिर्भवेत्
 वर्षाणीचगतकलेष्ठाप्याहर्गणमानयेत् ॥ किन्मासस्य शाक्रे तु पंच ३५ तरं जातं ॥ पातयित्वा भवेच्छाकः सका
 शाः शालिवाहनः ॥ संवत् १४६७ वर्षे राकाब्देः १३६२ कलिगताब्दाः ४५४९ मासीकृताः मास ४ ययुता ५४
 ४६६ अधिमासघ्नाः ६६८३०४३६५६ सू-मा-विभा-ल-आधिमास १६७४ तल्लेषः ५०२७८६५६ क
 त्यादिद्युगणः १६५८७३२ मध्यरविः ३१३८६ मध्यचंद्रः २१२८५५१२० मुखं ५१४१३० रविमंदोच्चं २१२७
 १६१३० स्फुटं रविः ३१३१५१३८ गतिः ५६५६ स्फुटं ३१४१५४१७ ग ७७३ मिश्र ४६५१२ आषाढवदूता १४

म.
६

चर्द २८५२ स्फु० संकर्केर्कः ३८।१५। आवणवहलामावास्याबुधे मध्यरविः ४।१।१२।१० मध्यचंद्रः ४।५।२४८
स्फु० ३।२८।४३ स्फु० चंद्र ३।२६।१८।३३ ग० ७४८ मध्यमा २६।८ चतुर्दश्या मध्यसंसिंदेर्कः ३३।४ द्वितीयायां स्फु०
सिंदेर्कः ॥ इति संसर्पः ॥ अधिकप्रारंभः ॥ अथ पुनर्मासोक्तः ५ मासयुताः १६५८०३२५४४८ ७ अ० घ्राः।
त० मा १६०५३१८८२ कल्यादिपुगणः १६५८८२ मध्यरविः ४।२८।४०८ गतेर्द० मध्यचंद्रः ४।२१।२०
।५ गते ७८०३५१६५८०८२ द्वितीयमध्यामावास्या ७४ मध्यसंकन्यार्कः ५८ इत्यादिमासोद्गारणं। अथा
ग्रिमाधिमासस्य सं १५००२१३६५३०६० क० ग० ४५४४ मासोक्तः एकमासयुताः एकमासयुता इत्यादि
त्रयपुगणः १६५८०३३ म० र० १०।२।टी ५३ म० च० १२।टी ४८ मध्यमा ५६ चतुर्दश्या मध्ये मेवेर्कः ३३।३५। वै
शाखमावास्यायां म० र० १।१।०।४४ पर्व १।४।६ मध्यमा २८ म० र० वेर्कः २।०३६५८०३६ पुनः मासोक्तः मा० २।

२।

युताः युगण १६५८ ७८ ६ म. र. १०२। ०। १८। म. चं २। ८। ३४। ज्येष्ठशुक्रप्रतिपदि मध्यसं १६५८ ७८ ६ मिथुनेर्कः
२८। इत्यधिकमासः स्फु. र. २। ०५८ स्फु. चं. २। ६। ४७ स्फु. मा. २० चतुर्दश्यां स्फु. संमिथुनेर्कः ४५॥ आषाढमया
म. र. २। २८। ५३ म. चं. ३। ९। ४९ स्फु. र. २। २८। २७ स्फु. चं. ३। १। स्फु. मा. ३७ द्वितीयायां स्फु. संकेर्कः ॥ २४॥ इति
संसर्पः ॥ इति सूर्यसिद्धांतोदाहरणं ॥ अथाधिकमासकरणकुतूहलोदाहरणं ॥ तत्र गतकलिः वर्षे ४६५१ भोग्य
४२७ ३५८ प्रभवादिषष्ट्यर्थमध्ये द्विचत्वारिंशत्तमो मासे करणकुतूहलोदाहरणं ॥ तत्र गतकलि वर्षतुद्रविंश
तिकायाः द्वितीयः कीलकनामा संवत्सरः प्रवर्तते ॥ तत्र विक्रमार्कशकेः १५८७ शालिवाहनशकः अस्मिन् वर्षे
चैत्रशुक्रप्रतिपदा १२ मासे संसर्पद्वयं अंदस्यातिः अधिकमासश्चेति चत्वारो मासातिरिताः स्युः तत्र अस्मि
न् वर्षे क्षयारव्यः अंदस्यति मासः पतति तस्मिन् पूर्वसंसर्पः शुद्धः अंदस्यते रत्तरसंसर्पः अथुत्वं इति पू

वमुक्तमस्ति अतः कारणाद्ययोर्मलमासाः ॥ मासद्वयेन्दमध्ये तु संक्रांतिर्नयदा भवेत् । प्राक्तनस्तत्र पूर्वस्यादुत्तर
स्ति तिनिर्दिष्ट इति स्फुटगत्या असंक्रांतत्वात् आश्विनमासः एकः संसर्पः अयं पूर्वः शुद्धः त्रिंशदिनात्मकः ॥ शुक्लः
पंचाद्विंशद्दीनोर्कदीनो मध्यो यां तमासान्वित इति पूर्वोक्तरीत्या सप्तमासयोजनेन अयं मासः सिद्धः ॥ अथाधि
कमासोदाहरणं ॥ अत्र पौषमासः ६० दिनात्मकः तत्र ६० दिनमध्ये पूर्वमासश्च याव्यः ॥ चैत्रात् मासषट्कयो
जितभाद्रपदमावास्यादूर्गणः १३० ५८४ सप्तमासयोजिताश्विनमावास्यादूर्गणः १३० ६१४ अश्वरं ३० स्फुट
गत्या असंक्रांतोपि शुद्धोत्तरपूर्वसंसर्पोदाहरणचांद्रसौरमानाभ्यां भाद्रपदअपरपक्षचतुर्दशीदंड ५३० स्फु
गत्या संक्रान्यामर्कः ५० सोमवारः अमावास्यायां भौमवारः अश्विनामावास्या गुणैर्दं १४ संतुल्यमर्कः दंड २५
उपरी ॥ ॥ अंदस्वतिरित्यर्थः । तद्यथा चैत्रात् नवमासयोजितादूर्गणः १३० ६०६ मार्गशिरापरपक्षा मावाः

स्यायां रवौ स्फुटगत्या दं २८ संधुनुष्यर्कः १८ अंदस्य ते गारंभः दशमासयो ज्ञिता दूर्गणाः १३० ७३३ अंतरं ६०।
 प्रथमपोषा परपक्षमावास्यायां योजिता दूर्गणः न तु गणिता गतः ३० ७७३ स्फु मावास्या भौमे दंड १४ स्फुट सं
 मकरेर्कः दंडं ५१ २५ उपरि क्षयारव्यः अंदस्य तिः समाप्तः क्षय इति नाम न तु लोपः २५ इत्यर्थः नाम त्रयमेतस्य
 एतावता द्विसंक्रांतमासो ज्ञातः ॥ अपरभागात्मको मासः अधिको ज्ञातः ॥ अथाधिकमासस्या न यनं यथा प्रथमपो
 षा परपक्षमावास्यायां अत्रा दूर्गणः १३० ७० म. र. २६। ०। २७। ४८। म. चं. दी. दा. दा. ५. ग. ५६। ८ मध्यमावास्या
 भौमे दंड ३०। ५. च. ग. ० ७८० ३५ मध्य चतुर्दश्यामेव मध्यसंमकरेर्कः ३२। ० सोमेस्फुट संकर संक्रांतिर्द्विखिते चास्ति
 तया प्रयोजनं नास्ति ॥ अथ पुनर्द्वितीयपोषबद्धा मावास्यायां अदूर्गणः १३० ७३२ म. र. दी. २६। २। ३। १। ग. ५६
 ० ८ म. चं. १०। ०। १। ४। ५. ६. ग. ७६०। ३५। मध्यमावास्या बुधे दंड ५३ मध्यसं कुंभेर्कः ५८ उपरि अधिकमासः समा
 मः ६०

इत्यंदस्यत्यधिकमासोसमाप्तो॥ ६० स्फुटस्यमावास्यांस्फुटकुंभसंक्रांतिः असंक्रांतमध्यासामध्यगत्या॥ ३१
थोत्तरद्वितीयसंसर्पोदाहरणं। माघमासबहुला मावास्यायांएकादशमाससंयुक्तादुर्गणः॥ १११३००३२ जत्र
स्फुटा मावास्याशुक्ले॥ ५१॥ स्फुटसंमीनेकैः॥ ३३ शिवरात्रिः फाल्गुनः॥ ॥ अथ द्वादशमासयोजितादुर्गणः
१३००६२ फाल्गुनबहुला मावास्यांरवौर्दं३२ स्फुटसंमेषैर्दं॥ ४५॥ ३२ अनयोरदुर्गणयोरंतरं३० अयंमा
सः संसर्पाख्यः॥ स्फुटगत्या असंक्रांतत्वात्॥ अथ द्वादशमासयोर्वर्षंतेजातः॥ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदादि
फाल्गुनबहुला मावास्यापर्यंतद्वादशमासानामप्यदुर्गणः चै१ मा१३०४३८२८। चै२ मा१३०४८७। ज्ये३ मा१३०४८६
अं२८। आ४ मा१३०५२६२ अं३५। आ५ मा१३०५५५ अं२८। भा१३०५८४ अं२८। आ७ मा१३०६१४ अं३५। का८
मा१३०६४ सर्पः मार्ग१ मा१३०७३२ अं५८। अं॥ पु१० मा१३०७२ अं५८। आ११ मा१३०७६२ अं३३ अधिका१२ मा१३०७७४

१३० ७६२ अं ३० संसर्पः एवं द्वादशमासात्मकवर्षवयोदशमासाज्ञाताः ॥ १२ ॥ ॥ इत्यस्मिन् वर्षे संसर्पे द्वायं पूर्वोप
रयोः ॥ अंदस्वतिः अधिकमासश्चमध्ये चत्वारोपिमासाज्ञाताः ॥ एतावधिकमासे द्वात्रिंशमासादवांकुर्येष्टमासे
पतितः ॥ अग्निमाधिकमाससंवत् १६०० शुक्र १४६५ अंकगणमाससप्तकादुर्गणः १३१६०० अंतरेभा ३६०।
सप्तमासादुर्गणः १३१०३६०। ७६॥ आश्विनद्वात्रिंशमासानंतरमेव पततीति ज्ञातव्यं ॥ मासेधिके तु संप्राप्ते
स्थाणुः पूज्यः सुरासरेः ॥ ब्राह्मणेः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैस्त्रिभिस्तथोत्तरेः ॥ उपचारैः षोडशभिः स्थाणु
रूपद्विंद्वरं ॥ त्रयस्त्रिंशदपूर्वांश्चमास्यात्स्वर्णावगुंठितात् ॥ सदक्षिणां ब्राह्मणाय दद्यात्पापापनुत्तये ॥ वर्षत्रया
क्षितं पापं तत्क्षणादेव गच्छति ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ पुरोत्तमोयं श्रीविश्वनाथं श्रुतिकर्ममान्यः ॥ विश्वप्रकाशभि
धपद्वतो तत्कृतावभूदधिकमासनिर्णयः ॥ ॥ इत्यधिकमासनिर्णयः ॥ अथाधिकमासव्रतं ॥ सौरधर्मांतरे ॥

यमउ०॥ भगवन्मलमासस्यनिर्णयस्त्वच्छ्रुतोमया॥ मलमासापनोदायचूडकपापं व्रतादिकं॥१॥ श्रीसूर्यउ०॥
साधुपृष्ठंमहाभागदैतेयाधिपतेत्वया॥ त्वष्टायदुकंछायायेतच्छृणुष्वव्रंतोत्तमं॥२॥ यमउ०॥ भगवन्छा
ययात्वष्टापृष्ठःकिमितिर्किंव्रतं॥ तत्सर्वं त्वंममाख्याहि व्रतंहेतुं व्रतंतथा॥३॥ सूर्यउ०॥ छायात्वष्टुःसुतासा
ध्वीममपुत्रीशुचिस्मिते॥ ममतेजोनसोर्दुसाशक्तासीत्तनुमथ्यमा॥ आत्मनःछाययामीशावभाजछ
द्रनासती॥ मत्पुत्रंताडयामासचरणेनयमंतुषा॥४॥ यमेनाविदितःसोर्दंविचार्यचपुनःपुनः॥ रुन्तं
मभितापयममाश्वासतदा॥५॥ सतुकुटूःशशापैमांभवत्पापभागिनी॥ पदेनकुशंभविताशापमेवद
दौचसा॥६॥ ततोमयाविचार्येतत्कृत्वातस्याःक्षमापनं॥ यावत्कांस्यध्वनिस्तावद्यमःकुटीनयनंसेपेत्
॥ साचमत्वात्पितुर्गेहंन्यवेदयदिदंचनः॥ ततस्त्वष्टाजगादैनांपुत्रिमाकातराभव॥७॥ अयंमलितु

चोमासः श्रीसूर्यपूजयस्वतत् ॥ मरुमासेयथोक्तेनशापान्मुक्ताभविष्यसि ॥ १० ॥ छायोवाच ॥ तत्कीदृशं त्र
तंतातर्कं पुण्यं कोविधिः स्मृतः ॥ कथं पूज्यो मम पतिस्तत्सर्वं विस्तराद्ब्रू ॥ ११ ॥ त्वष्टोवाच ॥ शृणु घ्राचहितापुत्री
मरुमाससमुद्भवं ॥ ब्रूतं ते कथयिष्यामि यत्तूत्वापापमुत्तरेजेत् ॥ १२ ॥ द्वात्रिंशद्भिर्गते मां सैर्दिनैः षोडशभिस्त
था ॥ घटिकानां चतुष्टये कोधिमासकः ॥ १३ ॥ मध्येर्कमासे मध्ये च दमावास्याद्वयं पतते ॥ अधिमासः
सविज्ञेयः पुण्यकर्मसु निर्दिष्टः ॥ १४ ॥ सूर्यः सर्वगतो ह्यस्ति सर्वेशः सर्वभावनः ॥ कालीरूपी भ्रामयति स
र्वो देवगणान् कृते ॥ १५ ॥ विष्णुरूपी विष्णुभूत्वा सर्वं व्याप्य स्थितो जगत् ॥ तृतीये ब्रह्मयस्त्रिंशन्नमे मास्यधिके
मले ॥ १६ ॥ संप्राप्ते पूजयेत्सूर्यं नरकोत्तारकंदरिं ॥ वसंतिनो यमपुरे यावत्कल्पः समाप्यते ॥ १७ ॥ अरणः स
ूर्यभानुश्च चंद्रश्च तपनो रविः ॥ गभस्तिर्यमो मित्रो हिरण्याचिर्दिवाकरः ॥ विष्णुश्च द्वादशादित्या माघा

दिष्टुतपतिदि॥ निःसूर्येधिकमासेतुमंडुलेतपतेदरिः॥ नारायणस्तत्रतिष्ठतपतेचस्वतेजसा॥ मध्यकालान्म
 ध्यवर्तिसूर्यरूपीविभुर्यतः॥ २०॥ मध्यंयोतियमंकुर्यादृतधावनपूर्वकं॥ मलमासव्रतंकुर्वन्पंडितोनिर्यतांदि
 यः॥ प्रातरुथायमेधाध्वीस्नानाद्यावश्यकंचरेत्॥ प्राणानांयम्यसंकल्पमलंवर्षत्रयार्जितं॥ २१॥ विशोककामः
 पुण्यस्पृष्टादीनांचरुद्धये॥ सूर्यनारायणप्रीत्यैमलमासव्रतंक्षदं॥ उपचारेःषोडशभिःकरिष्येपूजनंविभोः
 द्वादशांलित्वित्यसंमध्येकर्णिकयासह॥ तत्रतंदुकराशेतुकुलशंखघणंन्यसेत्॥ ताम्रपात्रंन्यसेत्कुंभंवस्त्रयुग्म
 नवैष्टितं॥ २२॥ सौवर्णाप्रतिमांतत्रन्यसेत्स्त्रीसूर्यरूपिणी॥ ततःपूजांविदध्यांदेध्यानावादनपूर्वकं॥ २३॥ ध्ये
 यःसदासवित्तमंडुलमध्यवर्तिनारायणःसरसिजासनसंनिविष्टः॥ केयूरवानमकरकुंडलवानाकिरीटीदारीदि
 रण्मयवपुर्धृतशंखचक्रः॥ २४॥ इतिध्यात्वा॥ एवंध्यात्वाव्रतीसम्यकुर्वाण्यचक्रगदाधर॥ धृतंकरैःषोडश

भिरपचारैश्च पूजयेत् ॥ २८ ॥ ॐ कारमादितः कृत्वा नमो तेन प्रपूजयेत् ॥ कर्णिकायां भवेत्मुखं सूर्यं वैद्वज्या
त्मकं ॥ २९ ॥ पूर्वोदितो यजेद्वा ह्येको कपालास्तथेन्द्रतः ॥ विनायकादिभिः सार्धं मन्त्रैर्ध्वजैश्च ॥ ३० ॥ पूर्वोदि
तः केसरेषु ब्रह्मादींश्चैव पूजयेत् ॥ ब्रह्माणं भास्करं विश्वं गरुडं स्रग्वं गणेश्वरं ॥ नंदीशं स्कंदं हंसो च श्रीपतिं गरुडध्वंजं ॥
गौरीश्वरं पशुपतिं महादेवालयेषु वै ॥ ३१ ॥ इंद्रमग्निं यमं चैव निर्वृतिं पाशिमामरुतौ ॥ कुबेरमीशं विष्णुं शं दुर्गाक्षेत्रप
वायवः ॥ ३२ ॥ आकाशमग्निं नोचेति सायुधान् पूजयेद्बुद्धिः ॥ पूजयेच्चूथिकापुष्पैः पारिजातैः कंदबकैः ॥ ३३ ॥ जात
तीक्ष्णमलविल्वैश्च धूपैः सागुरगुग्गुलैः ॥ घृतदीपैश्च नैवेद्यैः फलेः काकोद्भवैस्तथा ॥ ३४ ॥ प्राचीदक्षिणकायेदं
पाद्यं ते सूरतेनमः ॥ इति पाद्यं ॥ सूर्याय च नमस्तुभ्यं नमस्तस्मै विवस्वते ॥ ३५ ॥ इत्याचमनं ॥ अर्यमो च यदृ
शाय आसनं परिकल्पितं ॥ इत्याचमनं ॥ आकाशचूडामणये आदित्यायार्घ्यमस्तुते ॥ इत्यर्घ्यं ॥ दिग्भ्याषितं

णं पूराय स्नातं पंचामृतैरिदं ॥ इति पंचामृतस्नानं ॥ शुद्धस्नानं द्वादशात्मनमस्तुभ्यं दिवाकुर ॥ ३२ ॥ इति शुद्धस्नानं ॥
 नमो जगद्दिकाशाय पुनराचमनं नमः ॥ इत्याचमनं ॥ जगत्पुक्कलकाशाय नमस्तेवस्व युग्मक ॥ ३३ ॥ वस्व ॥ नमो भास्कर
 रगंधंते अर्पयामि मनोहरं ॥ ब्रह्मसूत्रपदं तुभ्यमदस्कररूपाकुर ॥ यतोपवीतं ॥ अर्घ्यमाचमनं चैव ज्ञानं दक्षरा
 यते ॥ किरणपापास्ततिमिरं तुभ्यं पुण्याणि भास्कर ॥ लोका लोका नमस्तुभ्यं अक्षतानमयाम्यहं ॥ वनस्पत्यद
 वो धूपः कमलारणमंडल ॥ प्रभाकरतवायं वै मया दत्तः सुदीपकः ॥ विभाकराय नैवेद्यं पूषंगव्येन पाचितं ॥
 ४१ ॥ आचामो भास्वते तुभ्यं सप्ताध्यायनमो नमः ॥ विवस्वते तु तां बृहत्तं द्वादशायते नमः ॥ ४३ ॥ दुश्मरश्मेनम
 स्तुभ्यं द्रुस्तले पंगुदाणमत् ॥ प्रदक्षयामि मार्तण्डं मर्कट्या पद्मनाशने ॥ ४५ ॥ विकर्तनमस्तुतिमिरायन
 मो नमः ॥ पूषत्तरुणपूजां तु नादं ज्ञाने कदापि वै ॥ क्षमस्व स्वकृता सर्वानपराधान् बहूनापि ॥ ४६ ॥ एवं वि

धाय पूजां चेश्री सूर्यस्य महात्मनः ॥ विप्राय वाचनं दद्यान्नयस्त्रिंशदपूपकान् ॥ ४७ ॥ दाता दैतु बोधुमणिर्द्रव्यसुस्तरणि
ः स्वयं ॥ तस्माद्वायनदानेन प्रीयतां तरुणमम ॥ ४८ ॥ इति दानं ॥ वध्रामित्रस्तु दातायं ग्रहीता च स्वयंदारः ॥ उभयोः
स्तारकः सूर्यस्तस्मात्सूर्यस्तदा चतु ॥ ४९ ॥ इति प्रतियहः ॥ चित्रभानोः पूजनं हि कुर्यादेवं समाहितः ॥ स याति पर
मं मौक्षं मासे जाताते मलिस्तु चे ॥ ५० ॥ तस्मात्कुरु त्वं हे पुत्री श्री सूर्यत्वाभिपूजनं ॥ व्रतं कृत्वा कथां श्रुत्वा शापात्मुक्त
भविष्यसि ॥ ५१ ॥ ॥ श्री सूर्य उ ॥ इति श्रुत्वा पितुर्वाक्याच्छाया देवी तथा करोत् ॥ कृत्वा शापाद्दिनि मुक्तानो दत्ते
हि मया सह ॥ ५२ ॥ मलमास व्रतं यस्तु करिष्यति समाहितः ॥ तस्याहं सकलां वाधां शमयन्वरदः सदा ॥ ५३ ॥ ॥
इति श्री सौरधर्मोत्तरे मलमास व्रतकथा समाप्ता ॥ ॥ अथ दुर्लभत्वादधोदययोगकृत्योक्तिर्यते ॥ स्कंद उ
देव देव प्रगं नाथ ब्रूहि मे वदतां वर ॥ पापक्षयः कथं नृणां भवेत्काले कलौ शिव ॥ १ ॥ ॥ ईश्वर उ ॥ शृणु पु

अथ वक्ष्यामि सर्वपापभयापहं ॥ सर्वकामपदं नृणां सर्वसंपत्समाधिदं ॥ २॥ स्वर्गापवर्गदं पुण्यं सर्वोपद्रवनाश
नं ॥ सर्वमांगल्यजननंदुःखदुर्गातिनाशनं ॥ माघादिदुक्षये जाते वा रेके भूतिपातने ॥ अधोदयः सवितेयः स
हस्रार्कग्रहेः समः ॥ अमार्कपातश्रवणैर्युक्ताचेत्युष्यमाघयोः ॥ अधोदयस्य योगोयं स्नानैर्दानैः फलं बृहत् ॥
तावद्भजेति पापानि सुबद्धनिघनान्यपि ॥ यावदधोदयोभ्येतिसर्वपापप्रणाशनः ॥ अदत्त्वालंघितोयः
स्नात्यागन्याभ्युदयस्य हि ॥ अधोदंतीत्यतो विप्राः प्रादूरधोदयं शुभं ॥ दिवैव योगराजोयं न तुरात्रौषडानन ॥ ना
न्यः पुण्यतमः कालो यो धोदयसमो भवेत् ॥ अधोदये तु संप्राप्ते मुनिदेवगणार्चकाः ॥ पापांधकारान्मुच्यंते भवे
युर्विमलानराः ॥ अधोदये महायोगे सर्वगंगासमं जलं ॥ शुद्धात्मानो द्विजाः सर्वभवेयुर्ब्रह्मसंमिताः ॥
१०॥ तुलापुरुषदेस्तत्र सदा शिवपुरं जेत ॥ हिरण्यगर्भदो मर्त्यगिर्भवा संनवाप्नुयात् ॥ गोसहस्रप्रदो

नित्यं पितामहपदं व्रजेत् ॥ जपयत् स्नानदानाश्चाद्वकर्तादिवं व्रजेत् ॥ **स्कंद उ०** ॥ प्रायशो ह कलौ मर्त्यमि
दभाग्यामहेश्वर ॥ पापक्षयार्थिनो मर्त्यास्वर्गादिफलका मुकाः ॥ लोभमोहादिभिर्ग्रस्ता दानधर्मप
राद्भुखाः ॥ अज्ञाक्ता भूमिदानादौ मुच्यन्ते किल्बिषैः कथं ॥ **ईश्वर उ०** ॥ ॥ वक्ष्याम्यस्तिमदादानं नृणां
पापहरं शुभं ॥ चतुःषष्टिफलं मुख्यममंत्रं तत्र कारयेत् ॥ चत्वारिंशत्फलं वापि फलविंशतिमेव च ॥ नि
ष्ठाग्रपायसंकां स्पेतस्मिन्पुं कृत्वा मालिखेत् ॥ पद्मस्य कर्णिकायां तु कर्षमानं सुवर्णकं ॥ तदभावेन दध्
वा तदध्वं वा विनिक्षिपेत् ॥ सुवर्णपायसं पात्रं जलविहमुद्रावास्त्रयः ॥ तस्मादेतत्रयं दद्यान्नृणां यीमयम
भेदतः ॥ सुवर्णपायसां मंत्रं यस्मादेतं नृणां यीमये ॥ आवयोस्तारकं चैव सद्गुहाणां दुज्जोत्तम ॥ दानमंत्रः
दाने स्तार्थस्तथान्ये श्रयस्तु तं सुरुतं त्वया ॥ तत्पुण्यफलसंसिद्धिः संपूर्णा भवता तव ॥ प्रतिग्रहणं ॥

पुष्टिमेधाबलारोग्यसंपदायूंषिरोद्गमे ॥ त्रयीमयोद्भिजः साक्ष्यत्रयीदानेन तेनमः ॥ इति प्रार्थना ॥ एवं यत्तु
 रतेदानमर्धोदियमदातिथौ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिकार्तिकेयनसंशयः ॥ गोचर्ममात्रभूमिंवादघादधो
 दयेनरः ॥ तदभावेयथाशक्तियोददातिवसुंधरां ॥ सचक्रवर्तीभवतिप्रसादान्ममषण्मुखं ॥ गोसदस्त्रादि
 दानानांफलमाप्नोतिषात्रतः ॥ अर्धोदियेगांवद्गुग्धदोग्ध्रीसर्वसवस्त्रामनुकूलदक्षिणां ॥ अलंरुतांतां
 द्विजपुंगवायदत्त्वेतिलोकान्ममपापमुक्तयः ॥ अर्धोदियेभूमिसुवर्णवस्त्रगोदानकर्ताद्विजपुंगवाय ॥ ओ
 द्योतिरिक्तंममवाप्यसत्वंमदीपतित्वंलभतेमनुष्यः ॥ दानान्यन्यानिबद्धधादघादधोदियेनरः ॥ पितृनुद्दि
 श्ययद्दत्तंतदक्षय्यफलंलभेत ॥ श्राद्धमर्धोदियेरुत्वापिददानंचतर्पणं ॥ गयादिष्वतुयत्पुण्यंतत्पुण्यंलभेत
 नरः ॥ ऐत्यथंचविवाहायव्रतबंधादिकर्मसु ॥ अर्धोदियेस्वर्णदानंरुत्वातस्यफलंलभेत ॥ क्षेत्रेद्यन्येषुपुण्येषु

महादानेनयत्फलं ॥ दानधर्मोदयोकांचिदूत्वातत्फलमाप्नुयात् ॥ अर्धोदयेनरः स्नात्वा सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥
पुण्ये जलेनरः स्नात्वा कैवल्यपदमाप्नुयात् ॥ अष्टयो मनवो देवा गंगातीरे पुरःस्थिताः ॥ अर्धोदयप्रतीक्षंतः
षष्ठिवर्षाणि षण्मुख ॥ अर्धोदये तु ते स्नात्वा परांसि हिमवाप्नुयात् ॥ कल्पो नरा विद्रोषेण किं भूयः श्रोतुमि
च्छसि ॥ ३३ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे शिवस्कंदसंवादे अर्धोदययोगकथ्यः समाप्तः ॥ ॥ प्रसंगाद्ग्रहणवेधशां
तिश्च ॥ येषां प्राते भास्करतु चंद्रवारादु राक्रमेत् ॥ कर्मक्षयपरिक्लेशान् प्राप्नुवंति च ते जनाः ॥ पितृपक्षविनाशाय
सूर्यस्थाने भवेद्ग्रहः ॥ मातृपक्षविनाशाय चंद्रस्थाने भवेद्ग्रहः ॥ द्वायांगद्वयते यस्य नक्षत्रं चार्कसोमकौ ॥ प्रा
णसंदेहमाप्नोति तस्माच्छांतं समाचरेत् ॥ यस्य त्रिजन्म नक्षत्रे युस्येतेनाशे भास्करो ॥ तज्जनानां भवेत्पीडा
येन राशान्तिवर्द्धिताः ॥ सूर्यस्य संक्रमो वापि ग्रहणं चंद्रसूर्ययोः ॥ यस्य त्रिजन्म नक्षत्रे तस्य रोगोऽथ वाम
तिः ॥

तस्माद्दानं च होमं च देवा र्चनं ज्ञेयं तथा ॥ उपरागाभिषेकं च कुर्याच्छान्तिर्भविष्यति ॥ ग्रासात्तृतीयोऽष्टमगश्चः
तुर्थस्तस्माप संस्था शुभदश्च राशेः ॥ ३॥ ८॥ १॥ सतांत्यरं ध्रादशमाश्च मध्यमा ५॥ २॥ ६॥ १० स्तथा धमा आदि
र्यमर्तुसप्त १॥ २॥ ६॥ ७॥ यस्य राशिं समासाद्य भवेद्गूढं संपूर्णः ॥ तत्र स्नानं प्रवक्ष्यामि संश्रौषधिविधानवत् ॥
चंद्रोपरागं संप्राप्य गृत्वा ब्राह्मणे वाचनं ॥ संपूज्य चतुरो विप्रान् च स्वमात्यानुलेपनैः ॥ पूर्वमेवोपरागस्य समा
साद्योषधादिकं ॥ स्थापयेच्चतुरः कुंभान् व्रणान् च स्त्रसंयुतान् ॥ गजताश्च रथ्यावत्सीकसंगमाभ्रदगोकुलात्
। राजद्वारप्रदेशाच्च मंदमानीय निक्षिपेत् ॥ पंचगव्यं च कुंभेषु शुद्धमुक्ताफलानि च ॥ ते च नाप्यभ्रशंखोचपंचर
त्नसमन्वितं ॥ स्फुटिकं च दंतं श्वेतं तीर्थवारिससर्पपं ॥ गजदंतं सकुमुदंतं तथैवोशीरगुग्गुलं ॥ तत्सर्वं निक्षिपे
त्पूर्वं कुंभेष्ववाहयेत्सरात् ॥ सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदानदाः ॥ आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयका
रकाः ॥

स्वर्णेन वाथ पिष्टेन कृत्वा सर्पस्य वा रुतिं ॥ तन्मूल्यं वा ताश्च पात्रे पूजयेदुपचारकैः ॥ मण्डलाधिपदे च त्रै
मृत्युं तयादिभिः ॥ होमं कुर्यात्प्रयत्नेन धृतैस्तैल यवादिभिः ॥ अष्टौ तस्मात्तं वाथ अष्टाविंशतिरेव च ॥ तत्त
न्मंत्रान् जपेत्सद्यः शेषं कर्म समापयेत् ॥ दानं दद्याद्यथान्यायमोचनानंतरंततः ॥ प्रतिमा वस्त्रकलशा
नद्याच्चंद्रातपंतथा ॥ आचार्याय ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणा श्रयथाविधि ॥ एवं कृते विधानेन रोगादिभ्य
श्च तत्कृतः ॥ अत्राभिषेकमंत्राः ॥ यो सो चंद्रा धरो देव आदित्यानां प्रभुर्मतः ॥ सहस्रनयनः शक्रो ग्रहपीडां
व्यपोदतु ॥ १ ॥ मुखं यः सर्वदेवानां सप्तार्चिरमितद्युतिः ॥ चंद्रो परागसंभूतामग्निपीडां व्यपोदतु ॥ २ ॥ शोभा
णाधिपः साक्षात्प्रलयानलसंनिभः ॥ त्वद्गुहस्तातिभामाक्षो राक्षः पीडां व्यपोदतु ॥ ३ ॥ यः कर्मसाक्षी भूता
नां धर्ममिदृषवाहनः ॥ यमः सूर्यो परागोऽथाग्रहपीडां व्यपो ॥ ४ ॥ प्राणरूपो हिलाकानां तथा रुक्मसर्ग

प्रियः॥ वायुः सूर्योपरागोश्चंद्रदृष्टीशं० ६॥ योसोनिधिपतिर्देवः खड्गश्च लङ्काधरः॥ सूर्योपरागकलुषंध
नदोन्नम्यबोहतु॥ ७॥ योसोविंदुयुतोदेवो भवानिपतिरश्वरः॥ चंद्रोपरागज्ञापीशंसनाशयेतुशंकरः॥ ८॥
५ ज्ञेः लोक्येयानि यांता निचराणि स्याचराणि च॥ ब्रह्मविश्वकं युक्तानि तानि पापं हरंतु वै॥ एवमासंन्नित्रैः कुंभै
रग्निषिक्तो गणान्वितैः॥ ऋग्यजुः सामांगिरोग्भिर्मन्त्रैर्गंधादिलेपनैः॥ पूजयेद्ब्रह्मगोदानैर्ब्राह्मणैः
श्वाद्यदेवताः॥ एतानि वशुभांसंचान्विलिख्यं करकालितान्॥ यजमानस्योऽग्निरसिनिदध्युस्तेद्रुतोज्जमा
ः॥ ततोतिवाहयेद्देवामुपरागानुगामिनी॥ प्राङ्मुखः पूजयित्वा तेन मस्यन्निष्टदेवता॥ सूर्यग्रहेनिरुत्तेतु
रुतशौचोऽथमंगलः॥ रुतस्नानश्च तत्सर्वं ब्राह्मणायानिवेदयेत्॥ अनेन विधिना यस्तु ग्रहशान्तिं समा
चरेत्॥ न तस्य ग्रहपीडा स्यान्न वबंधुधनक्षयः॥ परमांसिद्धिमाप्नोति पुनरायति दुर्लभां॥ सूर्यग्र

देसूर्यनामसदा मंत्रे प्रकीर्तयेत् ॥ चंद्रग्रहे चंद्रनामदत्त्वा विप्रान् प्रकीर्तयेत् ॥ पठित्वा चेत्तदेकाग्रो विष्णु
लोको कोमदीयते ॥ तथा च मतांतरे ॥ वाक्यज्ञातं ॥ ४११॥ ८॥ ३॥ शौर्ये धनं ४१२॥ ८॥ ३॥ कथारति १॥ ३१२॥ ६॥
रिति क्रमात् ॥ ग्रामात् च राशि संख्यायां शुभं मध्याशुभे फलं ॥ राशिनो मंडलं बाधस्तदूर्ध्वं सूर्यं मंडलं ॥
चंद्रा सोरादुभूमारवेस्तु राशि संवृतिः ॥ सूर्यस्य ग्रसनं पश्चान्न पूर्वार्धात् कदाचन ॥ राशिनो ग्रसनं पूर्वा
न्न पश्चार्धात् कदाचन ॥ राविः स्वाधास्तितानां च सर्वः छनः प्रतीयते ॥ दक्षिणोत्तर संस्थाना मर्धपादादि
तः क्रमात् ॥ ततो हविथ संस्थानानैव छनो धनानि च ॥ अल्पेन्दुना स्वरितत्वाद्देवस्यादृक्षि संयुतान् ॥
राशिनः कुंठकोटित्वं मद्गता तमसा वृतेः ॥ एवमुक्ते पुराणादि कुंठो ध इति नोच्यतां ॥ यतो ब्रह्म बला
द्वाहोः सांनिध्यं ग्रहणं भवेत् ॥ ततो हलादि भावाथ पुराणाद्युपचारतः ॥ रावेः सप्तमगौरादुः च

द्रव्याक्तेतुयोगतः॥ अवश्यं ग्रहणं भाविगणनायोग्यमेव तु। चंद्रग्रहे सप्तमगः सूर्यस्याद्राहुयोगतः॥ इति
संचिंत्य सकलं ग्रहणं स्थापयेद्बुधः॥ विचार्य शास्त्राणिसमीक्ष्य निबन्धनालोच्य पौष्णीकसंमतानि॥ देवज्ञवि
द्यासु विधाय पीतकांतं तिकः शिष्यमनः प्ररुति॥ इति शुकाचार्ययवनमन्त्रं॥ ॥ अजीजनदिति॥ इति वि
श्वप्रकाशे ग्रहवेधशांधिः॥ ॥ अथ पक्षी सरदप्रपतनशान्तिः॥ गुरुः॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि शृणु शौन
कुसज्जम॥ पत्न्याः प्रपानस्य फलं सरदस्य प्ररोदणे॥ शीर्षे रात्र्यश्रियो वासिर्भास्ते त्वेवैवर्धनं॥ कर्णयो
र्भूषणा वासिर्नेत्रयोर्बन्धुदर्शनं॥ नासिकायोस्तसौ भाग्यं वक्त्रे मिष्टान्तभोजनं॥ कंठे नित्यं प्रिया वाहि
स्कंधयोर्विज्ञयोर्भवेत्॥ धनलाभं वाहुयुग्मे कुर्यात्स्त्वय्ययः सदा॥ स्तनयुग्मेस्तसौ भाग्यं हृदि सौः
भाग्यवर्धनं॥ परैरभिभवः पृष्ठे पार्श्वयोर्बन्धुनाशनं॥ कुक्षौ सुपुत्रलाभं च नाभौ सतीति वर्धनं॥

क. रिदूयेवस्त्रलाभंगुह्ये सत्युसमागमः॥ जघनेथक्षयंनित्यंगुह्ये रोगसमागमः॥ ईरयुग्मेवादनानिज्ञा
नुयुग्मेथसंग्रहः॥ निरघोगंजघयोश्चिपादयोभ्रमणंभवेत्॥ इथंपल्याः प्रपातस्यफलमूर्चुर्विचक्षणाः
एतदेवफलंविंश्यात्सरटस्यप्ररोहणे॥ पल्याः प्ररोहणेचैवसरटस्यप्रपातने॥ फलंतदेवव्यत्यासाततदेव
प्रजायते॥ पल्याः प्ररोहणंरात्रौसरटस्यप्रपातनेनिधनार्थोयभवतिव्याधिषाडाविपर्यये॥ पतना
नंतरंयस्यरोहणंयदिजायते॥ पतनेफलमुत्सृष्टंरोहणंनिष्फलंभवेत्॥ आरोहणंचोर्ध्ववक्त्रेह्यधोव
क्त्रेचपातनं॥ भवेद्यदिमुशीघ्रेणतत्फलंलभतेध्रुवं॥ पुरुषाणांतथास्त्रीणांसमानंफलमादिशेत्
तिथिवारक्षयोगेनफलभेदोभवेध्रुवं॥ मय्ययोगेदग्धदिनेवारेचयमघंटके॥ नेधनेमेष्टमेचंद्रेज
नक्षेत्रेविषनाटिके॥ क्रूरयुग्मेक्रूरयुतेयदिक्रूरंनिरीक्षणं॥ असमेशेक्रूरयुतेविष्टिवेष्टतिदूषिते॥

दुर्निमित्ते तयोर्जाते निधनं जायते ध्रुवं ॥ स्य एमात्रेण च तयोः सर्वैर्लं स्नानमाचरेत् ॥ पंचगव्यं प्राशयित्वा
कुर्यादाज्यविलोकनं ॥ अर्जिणेभ्युदिते बीजे शुभशुभकर्मणि मैथुने ॥ दुस्य से दुर्जनस्य शैस्नानं चात्र विधीय
ते ॥ अशिरस्कं तु यत्स्नानं स्नानाशक्तौ तु कर्मिणां ॥ अर्द्धेण वा ससावापि मार्जनं देहिकं विदुः ॥ स्नानमभ्यंग
माशे ग्यं मांगल्यं शमश्रुकारणं ॥ नद्यादिषु न कर्तव्यं कर्तव्यं चोहमवारिणा ॥ अशस्ते वापि शस्ते वा यदा छेदा
त्मनो गृहं ॥ मृत्युं जयायदा पंचदातव्यं हि भवे न वै ॥ रुत्वा चैवाथ पुण्याहं शांतिकर्म समाचरेत् ॥ पूर्वघृता
भरणादि ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ मृत्युं जयस्य प्रतिमां हिरण्येनैव कारयेत् ॥ ताम्रपात्रोपरि स्थाप्य
क्तवस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ सम्यगष्टदले स्थाप्य वस्त्रं गधादिभिर्यजेत् ॥ तदग्रे मृत्युं रस्यं कलशं वारि पूरितं
वस्त्रमात्यै रत्नं रुत्यं स्थापयेत्तं दुलोपरि ॥ पंचामृतं पंचगव्यं पंचरत्नं फलानि च ॥ पंचतक्रूपलुवासं

मदोमं त्रैश्वनिक्षिपेत् ॥ तस्मिन्संस्थापयेद्देवमावाह्याथ प्रपूजयेत् ॥ आचार्याश्चोपचारैस्तु गंधवस्त्रा
क्षतादिभिः ॥ पूजयेत्तु कपालं च ग्रहयज्ञं च कारयेत् ॥ संपूज्य विधिना भक्त्या तत्तन्मंत्रेण मंत्रवित् । स्वशा
स्त्रोक्तविधानेन तदोमकर्म समाचरेत् । मृत्युं जयस्य मंत्रेण समिद्रिः स्वाहिरेः शुभेः ॥ तिलैर्व्याहृतिभिर्हो
ममहोत्तरसदृशकं ॥ अपिवाहोत्तरं शतं कुर्यान्निम्यकृत् समाहितः ॥ अभिषेकं ततः कुर्यादोमकर्म समा
प्य च ॥ त्रेयं वै केन मंत्रेण तं न रं द्विजसत्तम ॥ पुण्येर्वारणसूक्ते श्वशांतिसूक्ते चैवैतथा ॥ द्रव्यं रुजाभिषे
कस्तुसम्पगाच्च मयत्नतः ॥ धोतां वैराणि धृत्वाथ शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ हिरण्यं च स्वदानं च तिलदानं च
शर्तितः ॥ धान्यमंतततः शक्त्या कुर्याद्वाह्येण भोजनं ॥ इत्थं सम्यग्विधानेन शांतिकर्म करोति यः ॥ तस्या
युर्विजयो लक्ष्मीः कीर्तिर्यथैः प्रजायते ॥ पत्नीः सरदयोः शांतिविधानं शौनकाय वै ॥ कीर्तितं सत्

३८

३८

फलावाप्ते सुराचार्येण धीमता ॥ ॥ इति विश्वप्रकाशोपज्ञी सरट्शान्तिः ॥ ॥ अथांगस्यंदनफलानिशान्ति
 श्व ॥ तत्र गुरुः ॥ शिरसि स्यंदने राज्ञ्यं स्नानलाभो ललाटके ॥ भ्रुयुगे तु महासौख्यं भ्रूमध्ये प्रियसंगमः ॥ ने
 त्रे नेत्रे श्रीया वाप्ति कर्णे कर्ण सुखं भवेत् ॥ नासिकायां सुगंधाप्तिः कपोले तु वरांगना ॥ ओष्ठे तु कुलदं वि
 द्यात्मस्वे मिष्टान्न भोजनं ॥ अधरे भवनक्रीडा हनूदेशे महद्भयं ॥ कंठभूषा तु कंठे स्यात् श्रीवायां बंधकः
 स्तथा ॥ पृष्ठे परोक्षवार्ता च स्कंधे बंधुसमागमः ॥ हृदये वांछिता सिद्धिर्जठरे भोग्यसंपदः ॥ बाहूनां पितुः
 कटीदेशे गुह्ये परबधूरतिः ॥ वस्त्राप्तिरूयुग्मे तु पादयोर्गमनं भवेत् ॥ दक्षिणांगं शुभं पुंसां वा मां गं
 योषितां सदा ॥ उभयोर्मध्यभागस्यादंगस्यंदन इति स्मृतः ॥ करोति विपुलां प्रीतिं रामलक्ष्मणयोर्यथा
 एतस्य शान्तिः ॥ आड्यतेजः समुद्दिष्ट्याड्यं पापहरं शुभं ॥ आड्यं सुराणामाहारा आड्यलेपाः प्रति

छिताः॥ तस्मादाहुः ब्राह्मणाय देयं ताम्रसकांचनं॥ आयुः प्राप्ति करं पुण्यं विष्णुप्रीतिकरं शुभं॥ वारुण्ये
ग्याच मानाभिः प्रोक्षेच्च कुरुशो दंकेः॥ ॥ इति विश्वप्रकाशे अंगस्य दशोपशान्तिः॥ ओषधोचिंतयेद्वि
ष्णुं भोजनेषु जनादर्दनं॥ शयने पयनाभं च सुरते च प्रजापतिं॥ संग्रामे वा सुदेवं च प्रवासे च त्रिविक्रमं॥ नारा
यणं प्राणायामे श्रीधरं प्रियसंगमे॥ स्मरेद्दुःखप्रणो विंदं विजये मधुसूदनं॥ कानने नारासिंहं च पर्वते
रघुनेदनं॥ जलमध्ये तु वाराहं पावके जलशायिनं॥ उग्रायासे वामने देवं सर्वकार्येषु माधवं॥ षोडशोत्तानि
नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत्॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥ अहोरात्र कृतं पापं स्मरणा
देव नश्यति॥ संवत्सर कृतं पापं पठनादेव नश्यति॥ यत्पुण्यं पुष्करे तीर्थे हेमशृंगादहाति गाः॥ दानस्य
फलमाप्नोति शुश्रूषस्तस्यापि केशवः॥ वसुदेवसुतं देवं कंसचाणूरमर्दनं॥ देवकीपरमानंदं कृष्णं वंदे जग
दुत्तम॥ १॥

श्रीवत्सांकं महोरखं वनमालाविभूषितं ॥ शंखचक्रगदापद्मं रुष्मं वंदे जगद्गुरुं ॥ २ ॥ अतसीपुष्पसंका
 शं हारनूपुरशोभितं ॥ रत्नकंकणकैयूरं रुष्मं वंदे ॥ ३ ॥ कुण्डालकसंयुक्तं पूर्णचंद्रनिभाननं ॥ विल
 सत्कुंडलं चित्रं रुष्मं वंदे ॥ ४ ॥ मंदारहारसंयुक्तं चारुहासं चतुर्भुजं ॥ बर्हिषिष्ठावचूडं गं रुष्मं वंदे ॥ ५ ॥
 उत्कलपप्रपन्नाक्षं नीलजीमूतसंनिभं ॥ यादवानां शिरोरत्नं रुष्मं वंदे ॥ ६ ॥ रक्तिणीकैलिसंयुक्तं पीता
 ंबरसुशोभितं ॥ अवाप्ततुलसीगंधं रुष्मं ॥ ७ ॥ गोपिकानां कुचद्वंद्वं कुंकुमांकुवक्षसं ॥ श्रीनिकेतं महे
 स्वासं रुष्मं वंदे जगद्गुरुं ॥ ८ ॥ रुष्माष्टकमिदं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ॥ कोटिजन्मकृतं पापं तत्क्षणेन वि
 नश्यति ॥ ॥ इति दुःस्वप्ननाशनं प्रायश्चित्तं ॥ अथाश्विन्यादिनक्षत्रेषु दूरादिहृतगो गोत्पत्तिशान्तिः ॥
 अश्विन्यादिषु क्रक्षेत्रो गुरो गोत्पत्तिर्यदा भवित ॥ चरणे चरणे चैव दिनसंख्यादिकथ्यते ॥ आर्द्रादिकम्

गांतेचरेखात्रितयवेधके॥ रवींदुनासनक्षत्रमेकरेखाभवेद्यदि॥ तस्यकालंविज्ञानीयादित्युक्तंब्रह्मयामले॥ भ
रण्याद्राग्निमूलेषुद्विदेवेपितृसार्पदृष्टे॥ नजीवेत्सगुरुद्राक्षितोपिसन्॥ स्वात्याश्लेषारोद्राक्रपूर्वसिंयदि
जायते॥ रोगः पुंसोनिः प्रपन्नो धन्वंतरि समो भिषकु॥ मैत्रे पौष्मे च रोगं स्यात्प्राणरक्षा कथंचन॥ विश्वेत्सौम्ये
रोगमुक्तिमासात्ययेन स्वेः २०॥ दृष्टे नैः॥ पक्षादुस्तेवासवे सद्द्विदेवे च निरुज्यता॥ एकादशदिने र्याम्येत्वाष्टौ वि
होच वारुणे॥ मूलाश्विन्योरग्निभेचनचाहोभिररोगता॥ रौद्रिण्यादिति पुष्येद्द्विर्भुये र्यामि च सप्तभिः ॥ ११॥ रौ
गान्मुक्तिर्मनुष्याणां र्द्विने रक्तेर्न संशयः॥ इति नक्षत्रभेदेन दिनसंख्याथपादतः॥ अथाश्विन्यादिप्रतिचरणादि
तानि॥ भूदिप्रविदिशो १॥ १०॥ १२॥ १०॥ रस्त्रेदिगत्यष्टिः खमेवतु॥ विश्वयाम्ये १०॥ १०॥ १३॥ रूतिकायांसप्त
सूर्यास्तिथिस्तिथिः॥ ७॥ १२॥ १५॥ १५॥ ब्राह्मेद्वयं २नेत्र २मेकचैवमंगोतिथिः॥ १५॥ शून्यं दूर्वाविंशतिश्चैवंदिना

न्यास्तु २२ संख्यया । शान्तिरोद्रेवदेष्टव्यं तिथि १५ स्त्रीणि पंचच ५ मुनयः ७ त्रीणि पंचाश्व २५ पंचाख्य २५
 दितिमेगुरो । नागा ७ स्तिथिश्च १५ पंचाश्व २५ रुद्राः ११ सार्वभौमद्वयं ॥ ग्रहास्त्रीणि च ३ शून्यं वैश्वं पूजांतरा
 वदेत् ॥ शून्यं ७ च मुनय ७ स्त्रिंशत् ३० शून्यं ७ तुर्यं मघासुच । अर्योष्णिहिनषष्ठिश्च ६० मुनि ७ स्त्रिंशच्च ३० त्रीणि
 च ॥ शान्तिकुर्यात्प्रयत्नेन भाग्येतिथ्यर्क १२ सप्त ७ खं ० । हस्तेशून्यं ० नगा ७ श्वैश्चतुर्विंश २४ तिथिः १५ स्मृता । चि
 त्रायां तिथयो १५ गावो ८ नखा २० दिक् १० प्रकीर्तिता ॥ स्वात्या ६० सप्तदश १० पंच ५ शून्यं ० महद्वयं ॥ शान्तिं
 तत्र प्रकुर्वीत विंशतिश्चैकविंशतिः ॥ २१ ॥ सूर्याः शून्यं ७ विशाखायामेवैव भयं महत् । दिक् १० सप्त ७ तिथि
 १५ शून्यानि । शान्तिकुर्यात्तुल्यक्षणे ॥ तिथि १५ वर्णाञ्चये ४५ विश्वे १३ शून्यं ० मैत्रेच शान्तिकं । मुनि ७ वर्णा
 चये ४५ विश्वे १३ रामा ३ मूले जले तिथिः १५ त्रीण्यूनविंशतिः शून्यं ॥ ३१ ॥ दी ० भयं शान्त्यादिना शुभं । वैश्वे

न स्वा२० कर्क१२ कर्क१२ सूर्या१२ विष्णो ६० नर्गा ७ जिनान ४ रविश्च १२ तिथयो १५ विंशो २० न स्वा२० दंताः ३२
अविष्णुभे ॥ दिक् १० चतारिंश ४० द कर्क१२ छि १६ शतभेचात्तपाद्भे ॥ शून्यं ० धृति १८ न स्वा२० द्वेच प्राण
भीत्या च शांतिकं ॥ तिथि १५ मुनि ७ न स्वा२० दिक् १० दिनान्युत्तरभाद्रभे ॥ अत्यष्टि १० वस्व ८ छि १८ धृतिः
१८ पौष्मभे शांतिका दुभं ॥ मृत्युयोगे दग्ध तिथौ वारे च यमर्घ्य द के ॥ क्रकचे क्रूरयोगे च दुष्ट चंद्रर्क्षकोद
ते ॥ रोगोत्पत्तिर्यदात्तु स्यात् शांतिका तत्र शोभनं ॥ अथाश्विन्यादि नक्षत्रे शांतिकं मयथा विधि ॥ हिरण्य
प्रतिमा कार्या स्तन क्षत्रोक्त देवताः ॥ संपूज्यास्ताघ्रपात्रेषु वस्त्रयुग्म समन्विते ॥ आचार्यः पूजयेत्पीठे दि
श्यालेर्ब्रह्मणः सह ॥ वारुणं कलशं छाप्य ग्रहयज्ञपुरःसरं ॥ तत्राचार्यः प्रतिसंखध्वाहस्तेषु सर्वदा ॥ उ
पचारैः षोडशभयोजने देवान्सबस्त्रकेः ॥ गंधाक्षतैः पुष्पधूपदीपैर्नैवेद्यकैः फलेः ॥ सतांबूलेर्दक्षिणा

भिः पूर्णपात्रैर्यथाविधि ॥ अग्निप्रतिष्ठापनादिकृत्वा होमं समाचरेत् ॥ तत्तद्देवतमं वैश्वसमिच्चरुतादि
 भिः ॥ तेन द्रव्यैश्च बलिभिस्तत्तद्दानैः समापयेत् ॥ पूर्णाहुत्यभिषेकादिदक्षिणाभिश्च तत्क्षणात् ॥ ॥ अथ
 प्रयोगः ॥ तत्रादौ गणेशं प्रार्थयन्नां कृत्वा स्वस्तिवाचनं कृत्वा यथोक्तं पुण्याहं वाचयित्वा रक्षाविधानं कुर्यात्
 ॥ यथा यवां कुशांस्तथा दूर्वाः सर्षपां गंधमक्षताः ॥ गोमयं रुद्रसूत्रं च कारयेत्ताम्रभाजने ॥ गणानां त्वा ॥
 ज्ञातवेदाः ॥ यदा बध्नं अयं पुरुरतिपंच ॥ नमस्ते सप्त रूचः ॥ ॐ शुभं शिवाय नमः ॥ इति षोडशोऽर्चः ॥ रक्षो हणमार
 भ्यक्रुवां त्रयामानस्तोके ॥ आभिर्गर्भिरिति शांतिः ॥ एतैरभिमंत्र्य कांडाकांडादिति ॥ दभे रूषो ॥ गंध
 दूरां ॥ गायत्री ॥ दधिक्राव्यो ॥ एतैरेष्य अभिमंत्र्य ॥ दशश्वापिदिक्षु सर्षपादिकं किंचिन्नाक्षिपेत् ॥ पूर्वैरक्षतु
 गोविंद आग्नेयां गरुड ध्वजः ॥ याम्यां रक्षतु वाराहो नारसिंहस्तु नैर्ऋते ॥ केशवो वारुणो रक्षेद्वायवं याम

धुसूदनः॥ उत्तरेपद्मनाभस्तु ईशानेतु गदाधरः॥ ऊर्ध्वगोवर्धनोरक्षेदधस्तात्पृथिवीधरः॥ एवं दशदिशो
रक्षेद्गामं देवो जगद्गणैः॥ यज्ञमानं संपन्नं किं गमचंद्रस्तुरक्षतु॥ रक्षादीनंतु यत्स्थानं तत्सर्वं रक्षतां हरिः॥
एभिर्मंत्रैः सर्वं रक्षां कुर्यात्॥ तदनंतरं मृदापिष्टादिना वा छंदितं कृत्वा वह्निं संस्थाप्य समध्यग्रदवेष्टां
सूर्यादिनवग्रहान् संस्थाप्य प्रधानदेवताप्रतिमां च ताम्रपात्रे कलशे वस्त्रचंदनाक्षतकुसुमादि सद्भि
तान् संस्थाप्य यो हृतिरावाहयेत्॥ अत्र रक्षाविधानसूत्रं गृहीत्वा देवेभ्यो गृहेभ्यः कलशं च दत्वा आचार्य
ब्रह्मर्षिभ्यो बध्वा यज्ञमानादिवाहुषु बध्नीयात्॥ विश्वं कृतेति॥ यदा बध्नं कृत्वा समाप्तेति॥ येन बध्नो बली
राज्ञादानं वेदो महाबलः॥ तेन त्वामभि बभ्रामिरक्षो माचल माचलेति॥ ॥ इति रक्षाविधानं॥ अथ प्रति
नक्षत्रपूजा॥ अश्विन्यामश्विना विष्टो दीर्घायुर्जायते नरः॥ व्याधिभिर्मुच्यते क्षिप्रमर्थवान्ससुतस्तथा॥

अपुनो वादरिदो वा व्याधिग्रस्तोतिनिंदितः॥ नक्षत्रेहिंसोपिरुत्वा इष्टान्कामानवाप्नुयात्॥ स्वस्तिवा
चनपुण्याद्वाचनानिरुत्वाचतुष्कोपरिपीठेताम्रपात्रोपरिवस्त्रद्वयेसुवर्णपत्रेअश्विनोदेवतेचंदनेनलिखि
त्वासंस्थाप्य॥ ग्रहपीठेनचग्रहानसंस्थाप्यतत्पूर्वतोवरुणकलशंचप्रतिष्ठाप्य॥ प्रातर्युजोविमुच्येत्यामश्विनावे
द्गच्छतं॥ अस्यसोमस्यपीतये॥ यावांकरोतिषोडशोपचारैःअभ्यर्च्य॥ तदश्विनावश्चयुजोपयातामि
त्येषवाक्यज्ञपरुत्वाग्रहान्वारुणकलशंचतन्मंत्रैःपूजयेत्॥ पूर्वोक्तग्रहयत्नवत्॥ अथाग्निंप्रतिष्ठाप्याः
त्यभागांते॥ प्रातर्युजावित्यश्विनोसंपूज्यविधिनासधीः॥ शुक्लतंदुलपिष्टाश्चमुखेतुत्राणपुष्पकं॥ दत्वाछि
रसमिद्विश्वगायत्र्यानुदुयाच्चतुं॥ विद्वान्यथाविधि॥ ग्रहेभ्यश्चतथादत्वातत्तमंत्रैर्विचक्षणः॥ प्रायश्चि
त्तादिकंदत्वाकुर्याद्ब्रह्मविसर्जनं॥ दद्यात्तुरंगंविप्रायदक्षिणांचैवभोजनं॥ आचार्यायविशेषेणप्रति

मादिप्रदापयेत् ॥ होमशेषं चाभिषेकं कृत्वेनं मुच्यते ध्वरं ॥ राशिशांतिं चारशांतिं बलिदानं विशेषतः ॥ अक्षीभ
भ्यामिति संमज्ज्य आशीरुर्ध्वं नमंत्रतः ॥ इत्यश्विनीनक्षत्रशांतिः ॥ १॥ अथ भरणीशांतिः ॥ एवं पूर्वोक्तिरीत्येव
संकल्प्य आचार्यं वरणपुण्यादृवाचनप्रतिसरवं धनयमदेवतास्थापनग्रहस्थापनकुलशास्थापनअग्निस्था
पनादि कृत्वा षोडशोपचारैः पूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ भरण्यां यममभ्यर्च्य प्रतिमायां यज्ञेयमं ॥ कुसुमैर
सितैर्गंधैरपमृज्योर्ध्वमुच्यते ॥ पितृमयस्त्रागमुखे देयं सर्पैश्च सर्जिका ॥ अष्टवाक्यज्ञपो होमोपाप्मानं
भरणीति वै ॥ यमाय स्वाहोपहोमैस्तिलतंदुलसर्पिभिः ॥ त्रिकुंडकेभिः पततिमनुना पूजयेद्यमं ॥ इध्माधा
नमुरजप्रांते यमाय त्वेति दावयेत् ॥ ग्रहेभ्यश्च तथा दत्त्वा होमशेषं समापयेत् ॥ विप्राय तिलधेनुं च दद्याच्च
वसदक्षिणां ॥ अभिषेकादिकं कुर्यात्पीडां नाशयति ध्रुवं ॥ २॥ कृतिकाशांतिः ॥ पूर्ववदाचार्यवरणपुण्या

दद्याच्चनरक्षाविधाननक्षत्रप्रतिमास्थापनग्रहस्थापनकुलशरठापनाग्निप्रतिष्ठापनादिकृतोपचारैः पू
जयेत्। रुत्तिकायां यज्ञे दग्निं अग्निर्मूर्धेति द्वावयेत्। अनलः रुत्तिकायां तु जूषिं संपूजितः पुरा ॥ रत्नमा
स्थादिभिर्देवात घृतहोमेन च भुवं ॥ तिलपिण्डागमुखे देयं सौगंधिपुष्पकैः ॥ घृतं दधीति वाक्याष्टत्रय
श्वेवाभिषेचनं ॥ अग्निर्नः पातु रुत्तिका इति वाक्याष्टकं भवेत् ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्याच्छेषमन्यत्समापये
त् ॥ ३ ॥ इति रुत्तिकाशंतिः ॥ अथ रोहिणीशंतिः ॥ संकल्प्याचार्यवरुणपुण्यादद्याच्चनरक्षाविधानग्रह
कुलशरग्निस्थापनानि कृत्वा पूजयेत् ॥ इष्टः प्रजापतिः प्रीत्या इष्टं दद्यात्स्वंस्तथा ॥ रोहिणी देवशार्दूलगो
जाविकादिकुंजरात् ॥ रोहिण्यां ब्रह्मज्ञानमिति ब्रह्म प्रपूजयेत् ॥ पूर्वोक्तप्रतिमायां च उपचारैर्यथावि
धिः ॥ प्रजापते रोहिणी चेतस्तपहोमादिकर्मणा ॥ वाक्याष्टकं ग्रहाणां च प्रायश्चित्तादिकं तथा ॥ आन्येन

द्वाभिरुभिर्दोमः प्रतिमां चैव दक्षिणां ॥ पिष्टव्या घ्नमुखे माज्या न शोषं च पूर्ववत् ॥ ॥ अथ मृगशिराः ॥ मृगशी
र्षेयज्ञे सोमं ज्ञयमातेग्य संपदाः ॥ सोमो धेन्विति मनुमौ नापाय संचंदनं दूनेत ॥ दधि भक्तं पिष्टमयमृगस्या
स्येति वेदयेत् ॥ संकल्याचार्यवरणपुण्याद् प्रतिमादिकं ॥ रक्षाविधानं कुरुशः ॥ ग्निस्थापनपूजनं ॥ सोमो रा
ज्ञेत्यष्टवाक्यज्ञपदोममभिषेचनं ॥ अद्दोमादिकं कुरुता शोषमन्यतमापयेत् ॥ ५ ॥ ॥ ते द्वे शिवांसितेः पुण्ये
ः पशून्विज्जयमश्नुते ॥ तथा ॥ आर्द्रयां रूद्रमभ्यर्चमध्वाज्यरुसराहुतिः ॥ आतेपितर्मरुतामिति मंत्रेण
सुहृया छतं ॥ माषमुद्रं पिष्टमयवृषभास्यप्रवेशयेत् ॥ उर्गर्द्रया रूद्रत्यष्टौ वाक्यानां ज्ञपदोमको ॥ अद्द
पज्ञेत तथा कुर्याद्गूरुणं कुंभमर्चयेत् ॥ विप्राय वृषभं दद्यात् प्रतिमां च सदक्षिणां ॥ पान्नवस्त्रादिसहितं म
हदुःखं विनाशयेत् ॥ संकल्याचार्यवरणपुण्याद् प्रतिसरग्रद्रुकुरुशः ॥ ग्निस्थापनानि पूजाद्दोमराशि

शांतिवारशांतिबलिदानकलशाभिषेकदक्षिणाश्चकुर्वीत॥ इत्यादि॥ ४॥ अथ पुनर्वसुः॥ पुनर्वसुदि
तिगृह्याचरणावेषमाप्नुयात्॥ पुनर्वसुदिति मालिकापुष्पैर्यजेत्॥ अदितिं धूपयेद्गन्धैरुपहारेण
श्रोत्रेः॥ वराहास्येपिष्टमये देया शर्कराफेणिका॥ मदनमृश्चिति जुहुयात् घृतान्नं तैलतंडुलान्॥ प्रत्ये
कंचरणावापिशतं च ग्रहयत्नकं॥ पुनर्नादेव्यदितिरिति वाक्यासृजपदोमको॥ अभिषेको दक्षिणांचल
त्वासंकल्पनादिकं॥ देवदेवादि विप्रायशेषमन्यथाविधि॥ पुण्याहसंकल्प्याचार्यवरणं सरबंधनं॥ ग्रह
कुंभाग्निस्ठापनानि पूजादोमोभिषेचनं॥ राशौर्वारस्य शांतिश्च बलिधूर्पादिकं तथा॥ प्रतिमादक्षिणादा
नं ब्रह्मणेवरदानकं॥ इति पुनर्वसुः॥ ७॥ अथ पुष्यस्य॥ पुष्ये बृहस्पतिर्वाधिर्ददाति विपुलं धनं॥ बृह
स्पते परिदीयारथेन च यजेद्गुरुं॥ ऋतुदेशोद्भवेः पुष्येः स्वादिरणे च धूपयेत्॥ खंडिवर्तिकोपहारसं

द्विलेहोमयेत्ततः॥ ब्रह्मस्पतेतीतिमंत्रात्तंडुलैः पायसेनच॥ घृतेनचयथासंग्रह्यं देवेदानादिपूर्ववत्॥ क्षीरं
देयं पिष्टमयप्रतिमास्येतरो गता॥ गृहस्पतिः प्रथममिष्ट्यवाक्यज्ञपादिकं॥ पुनर्वसूक्तवत्सर्वपुण्या
दादिकमाचरेत्॥ ८॥ आशुकेषायां यजेत्सर्पान्नमोः स्तितिमंत्रकैः॥ दग्धभक्ष्यादिमधुरैः रक्षां कुर्व
तितेनिष्ठात्॥ भूमिपुष्पेर्गुडघृतधूपोदेयसगुग्गुलुः॥ स्रुतदेशोद्भूतैर्वापिपुष्पैरत्यैर्यथाविधि॥ घृत
क्षीरोपहारश्चक्षीराद्यंदानमेवच॥ बटोदुंबरयोः पत्रैर्होमः सर्वौषधीघृतं॥ वराहास्येपिष्टमयेदे
यं शाक्यं पयस्ततः॥ इदं सर्पभ्योहविर्ल्यष्टवाक्यज्ञपादिकं॥ गृहयज्ञंतथाकृत्वादानंदद्यात्सकांचनं॥
पुण्यादसंकुप्याचार्यवरणं सरबंधनं॥ गृहकुंभाग्निस्थापनानि पूजाहोमोभिषेचनं॥ राशेर्वारस्य शांति
श्च बलिर्धूपपादिकंतथा॥ प्रतिमादक्षिणादानं ब्रह्मणे वरदानकं॥ होमशेषं समाप्येव मपमृत्युनिवार
येत्॥ ९॥

मघायां तु पितृनिष्ठा मंत्रेणोदीरतामिति । यत्तुतिपितरः सर्वे कव्यैः पुत्रानपभृन्धनं ॥ श्रेणपुष्पैर्गुग्गुलु
नाधूपस्यात घृतदीपकः ॥ घृतस्योपहारैश्च जुहुयात्तिलतंदुलैः ॥ इदं पितृभ्यो मंत्रेण चौर्यदत्ताभिषेचनं ॥
पुण्यादादिकमेवात्र ग्रहानां पूज्यपूर्ववत् ॥ प्रतिमादक्षिणादानमष्टवाक्यज्ञपादिकं ॥ उपहृताः पितरो ये
शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १०॥ पूर्वायां चैव फल्गुन्यां यज्ञे दयमणं बुधः ॥ तस्मै दद्यात्तमाचारपशून्पुत्रादिसं
पदः ॥ रक्तोत्पलैर्गुग्गुलुना घृतक्षीरोपहारकैः ॥ गवां पतिः फल्गुनि नामष्टवाक्यज्ञपादिकं ॥ ग्रहशान्तिं त
था कृत्वा गायत्र्या चैति वेधति ॥ सकुप्रियं सृजुह्याङ्गोदानं च तथा विधिः ॥ पिष्टपुत्तलिकास्येतु शाकंदत्वा
महदुःखं निवारयेत् ॥ शान्तिशेषं समाप्यैव मक्षीभ्यामिति संमज्जेत् ॥ उद्यं नद्येत्यादिषु च दत्वा शेषं समा
पयेत् ॥ ११॥ फल्गुन्यां मुत्तरायां च भगं देवं तथा च येत् ॥ भगो भाग्यं धनं चायुः कन्यावापुर्वाथ वा ॥ भर्ता

रमीपितृत्वं वा प्रयच्छेत्पूजितः शुभैः ॥ करवीरैर्विल्वधूपरुसरैरुपहारकैः ॥ भगवोतिमंत्रेण मायुषेण
न्यवान्द्रुनेत् ॥ प्रातर्जितं भगमिति किंशुकं जुहुयात्तथा ॥ वाराहास्ये विष्टमये देयं सौगंधिपुष्पकं ॥ श्रेष्ठो दे
वानां भगवो ह्यष्टवाक्यजपादिकं ॥ घृताक्षताश्च जुहुयात्तद्वाराशे संसमापयेत् ॥ पुण्याद् संकल्पवरणप्रति
मा पूजाग्रहवारशांतिं धूपदीपनैवेद्यहोमाभिषेकप्रतिग्रहदक्षिणाङ्गीर्वादादिकुर्यात् ॥ १२ ॥ हस्ते तु स
वितारवे उगसत्येनेति पूजयेत् ॥ पूजितः सविता हस्ते पुष्पैर्दद्याद्भुवनं बहु ॥ रक्तपुष्पैश्च सलक्याधूपः क्षीरोप
हारकैः ॥ उदुत्यमिति जुहुयाद्दधिक्षीरं घृतं च वै ॥ आयातु देवः सवितो पयातात्यष्टवाक्यकं ॥ विष्टपुत्तिलि
कास्येतु बिल्वपत्राणि दापयेत् ॥ हस्तप्रीत्यैकुंजरंतु तन्मूल्यं चाप्रदापयेत् ॥ विप्राय दक्षिणां देवग्रहशांत्य
भिषेचनं ॥ पुण्याद्वाद्यभिषेकांतं हत्वा शेषं समापयेत् ॥ १३ ॥ त्वष्टारादयानिः सपत्नित्वाष्ट्रे यच्छेत्स पूजितः ॥

चित्रायां त्वष्टृदेवं च जप पापप्रकर्ष पुण्यकैः ॥ त्वष्टाज्ञायामिति मधुपायसंचित्रमोदनं ॥ जुहुयादुपहारेऽथ मोद
 कैः स घृतैर्यजेत् ॥ द्विजाय वृषभं दद्यात् प्रदृशं त्यादिकुंतथा ॥ त्वष्टानक्षत्रमभ्येति चित्रामित्यह वाक्यकैः ॥
 जपदोमोवाभिषेकं कृत्वा शोषं समापयेत् ॥ १४ ॥ स्वात्यां संतर्पितो वायुर्ब्रह्मदेवायुर्धनं सुतात् ॥ तथा ॥ स्वात्यां
 वायुं यजेदानोत्रियुष्टिरिति होमयेत् ॥ घृतैर्यवेस्तंदुलैश्च प्रत्येकं समं संख्यया ॥ पितृभ्यो मृगमुखे पक्वमा
 षंतथोदनं ॥ दत्त्वा च गृहदृशं तिच कृत्वा वाक्याष्टकं जपेत् ॥ वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठा मिति तथा हुनेत् ॥
 अधिप्रत्यधिदेवो च पूजयेच्च यथाविधि ॥ नरयानं विधायां दोषं भवाप्रदापयेत् ॥ तन्मूल्यं वा प्रदद्यात्
 प्रतिमादिप्रदापयेत् ॥ दक्षिणादि समाप्येव मपमृत्युं निवारयेत् ॥ क्रमो यथा ॥ पुण्याहसंकल्पवर्णं रक्षा
 विधानं प्रतिमापूजाप्रद्वारराशिं शांतिं धूपदीपनैवेद्यदोमाभिषेकं प्रतिग्रहदक्षिणां शिवादादिकुर्यात् ॥ १५ ॥

इंद्राग्नीचविगायायामिंद्राग्नीआगतंत्विति॥सितासितैःपीतरक्तैःपुष्पैश्चतुलसीहलेः॥पूजयित्वाधूपद
पैःप्राप्नुयाद्वैधनंबहु॥गुणकोपहारदत्त्वापिष्टव्याघ्रमुखेगुड॥दुग्धंभक्तंतुजुह्यादग्नेर्चैवयवोदनं॥दूर
मस्मच्छन्नवोयंतुभीताश्चाष्टवाक्यकैः॥अपहोमोग्रहाणांचप्रतिमादानमेवच॥अभिषेकादिकंरुत्वाशेष
चैवसमापयेत्॥१६॥मैत्रेमित्रंरक्तपुष्पैश्चिरजीवप्रियःसदा॥मैत्रक्षेमित्रमभ्यर्चतमित्रस्यचर्षणीति
ति॥पद्मपुष्पैर्धूपदोषैरुसरेरुपहारकैः॥पिष्टमयमगमुखेकुल्लिंदंशूरणंतुवा॥दत्त्वामसुरैर्जुह्या
कुल्लिंदंशूरणंतथा॥आनोमित्रावरुणेतिहृत्वाचस्त्राणिदापयेत्॥रथ्यास्मद्व्येर्नमसोपसद्येत्यष्टवा
क्यकैः॥अपहोमादिकंकुर्याद्गृहहोमादिकर्मणि॥प्रतिमादिद्विजेदत्त्वामहदुःखंनिवारयेत्॥१७॥ज्येष्ठा
यांकनकैःपुष्पैस्त्रातारमितिपूजयेत्॥इंद्रस्त्वेद्रेधनंपुष्टिपूज्यपीतेःप्रयच्छति॥इंद्रेचंद्रफलेद्रोमःकं

रकैः शूरणेः स्तथा ॥ कंदपिष्टमयेकोरुमुखेदेयंतुशूरणं ॥ इंदो ज्येष्ठामनुनक्षत्रमेवात्यएवाक्यकैः ॥ अप
 होमोग्रहोणांच अभिषेकादिकर्मच ॥ विप्रायकनकंदतामहदुःखं निवारयेत् ॥ पुण्याहसंकल्परक्षाप्रतिपू
 ज्ञाग्रहवारराशिशांतिगंधधूपनैवेद्यहोमाभिषेकप्रतिग्रहदक्षिणाशीर्वादादिकंकुर्यात् ॥ १८ ॥ मूलनि
 र्कृतिंपूज्यनिष्पापो धनमाप्नुयात् ॥ संसारे निर्कृतिं श्यामं यत्तैर्देवीतिर्मन्त्रकात् ॥ रुहमापराजिता पुण्ये
 रुहमागुरुसुचंदनं ॥ मेषशृंगजधूपश्च माषपिष्टविकारजं ॥ नैवेद्यपोलिकाश्चैव ययोत्पन्नैश्चमूलकैः
 होमः स्यात्कंदमूलैश्च घृताक्तैश्च कुलत्थकं ॥ पिष्टमयेकोरुमुखेदेयं शांतिग्रहस्य वा ॥ मूलंप्रज्ञां वीरवेत्ता
 विदेयेत्यहवाक्यकैः ॥ अपहोमप्रकर्तव्य अभिषेकादिकर्मच ॥ पूजां पूर्वोक्तैर्वत्कुर्यात् प्रतिमादिदू
 ज्ञाय च ॥ फलमूलादिकंदघोषांतिशोषं समापयेत् ॥ १९ ॥ पूर्वाषाढास्वयः पूज्या आयुरारोग्य

मश्नुते ॥ कलशे प्रतिमां स्थाप्य आपोद्विष्टेति मन्त्रतः ॥ क्रतुदेशोद्भूतः पुष्पे कल्हारादिषु पुष्पकैः ॥ पुष्पादसंकः
त्यरक्षादिप्रदर्शान्तिपूर्वकं ॥ वारुणं कलशं पूज्यं चंदनादि प्रलेपनैः ॥ मनःशालामुसंभूते धूपैर्दक्षिणैर्नवे
द्यकैः ॥ मंडपैरुपहारैश्च यथा संभवतोपि वा ॥ रक्तशालिधन्यहोमः चंदनं दानं मेव च ॥ पिष्टमये कुकुरास्य
दत्वा देयासमुत्तका ॥ यादिव्या आपः पयसेत्यहवाक्यज्ञपादिकं ॥ अभिषेकादिकं कुर्यात्प्रतिमां कल
शादिकं ॥ वस्त्रादिदक्षिणादानं सम्यक् दत्वा समापयेत् ॥ दूरधूपो धूपयेत्तंबुलिदानमुपग्रहे ॥ सम्यक्
कुर्याद्गोशिशान्तिमदुःखं निवारयेत् ॥ २० ॥ आषाढाया वा ॥ मुत्तरायां विश्वान्देवान्यजेत्कधीः ॥ अन्य
रात्र्यान् यत्सर्वश्रेयः पुत्राधनं सदा ॥ पुष्पाहादिकमेवाहौ कुर्यात्पूर्वोक्तक्षवत् ॥ विश्वे देवास आगते
तिपंचवर्गेश्च पुष्पकैः ॥ मालतीधूपयंचान्नापहारैश्च सदीपकैः ॥ पिष्टपुत्तिककास्य तु दत्वा शाकं सप

प्र.

८

प्रकं। पुण्याणि सलुकीं हत्वा देरण्यं गजमेव च॥ दत्वा चार्यायाश्च वाक्यैः तं नो विश्वे उपेतु च॥ जप होमो ग्रहशान्तिं
रुत्वा चैवाभिषेचनं॥ प्रतिमां हि द्विजायाथ दत्वा शेषं समापयेत्॥ २१॥ विधिं यजेद्दभिजित्तिश्चियं पुत्राने समा
प्नुयात्॥ श्रवणोत्तराया देयदुक्तद्रव्यमेव च॥ पूजादिकं तथा कुर्याद्द्रुहातिथ्यपुरःसरं॥ यस्मिन्नाह्नाभ्यजय
त्सर्वमेतदिति प्रिये॥ अष्टवाक्यजप होमो ब्रह्मजज्ञानमेव च॥ पितृपुत्रालकास्येतु दध्नात्यालशेषत्रकं॥
विप्राय प्रतिमां दीनित्वा शेषं समापयेत्॥ २२॥ श्रवणे तु यजेद्द्रुहमुमिदं विश्वमुर्विचक्रमे॥ ज्ञाती पुण्ये देशं
गधूपदीपैः साज्यैश्च पायसेः॥ तं दुक्तान्नुह्यादूस्त्रदानेन श्रियमाप्नुयात्॥ शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गो
पीमित्यष्टवाक्यकैः॥ जप होमो ग्रहशान्तिं रुत्वा शेषं तु पूर्ववत्॥ २३॥ वसंतं यजेद्वासवेतव अभयं धर्मं स
श्रुते॥ वसुरग्नीति मंत्रेण पद्मेः पुण्ये र्कतूडवैः॥ महिषा होन धूपेन बटका धूपदीपकैः॥ न्यग्रोथादुंब

गश्च त्वसमिदुर्वदभुंगकैः॥ होमश्च ग्रहशान्तिश्च धूपयेद्दोगिणंतथा॥ अष्टौ देवावसवः सोम्या सस्त एवा
क्यकैः॥ तपहोमश्च पूजा च दानं चंदनभारकं॥ पिष्टपुत्रलिकास्येतु पर्वटं देयमेव च॥ अभिषेकादिकं कृत्वा
शेषं चैव समापयेत्॥ २४॥ शतभेवरणः पूज्य इमं भेवरणेति च॥ जलपुष्पैः पारिजातपुष्पैर्होमैस्तथैव
च॥ व्याधिभिर्मुच्यते जंतुः प्राप्नुयाद्विषमत्वदं॥ तत्वायामीति मंत्रेण मुस्ताधूपः सदापकः॥ वटिकाधूप
ने वेद्यं दत्वा चंदनकाष्ठकं॥ क्षत्रस्य राजावरणो धिराजस्तप्तवाक्यकैः॥ तपहोमो रवेटराशिवाटशान्तिकुमे
व च॥ पिष्टपुत्रलिकास्येतु देयं च सितपंकजं॥ दत्वाचार्याय देवादिशान्तिं शेषं समापयेत्॥ २५॥ पूर्वाभा
दे जैकपादं पूज्य व्याधेर्विमुच्यते॥ मदकष्टं समाप्नोति यश्चाज्जीवे समानवः॥ भूतुदेशोद्भवैः पुष्पैर्वीसो
भिः प्रतिमां यजेत्॥ ताम्रपात्रोपरि स्थाप्य कुलशेधान्यराशिके॥ ग्रहशान्त्यादिकं सम्यक् वारणं कुलशं

न्यसेत ॥ अत्र एकपादुदकात् पुरस्तादिति वाक्यकैः ॥ अष्टभिस्तु जपो होमशाल्योदनसमित् घृतेः ॥ यवव्रीहि
तिलैराज्यैर्ग्रहेभ्यः संख्यया हुनेत् ॥ पिष्टपुत्तलिकास्येतुदेयं शाल्योदनं घृतं ॥ अजां दद्याद्दिजायाथ मत्स्यव
क्रान्तिवर्तते ॥ साज्यगुग्गुलुमंदास्यैस्तैर्धूपं पयेत्ततः ॥ अभिषेकादिकं कृत्वा दिजाय प्रतिमादिकं ॥ दद्याकु
र्यादवश्यं हि सर्वमेतद्यथाविधि ॥ २६ ॥ उत्तराभाद्रमासाद्य अहिर्बुध्न्यं यजेते दा ॥ अहिर्बुध्न्यः प्रथमान
इति मंत्राष्टवाक्यकैः ॥ उपचारैश्च संपूज्य परं शान्तिमवाप्नुयात् ॥ पिष्टपुत्तलिकास्येतुदेयं कर्पूरधूप
दीपश्च घृतोदनं निवेद्यकं ॥ दुग्धाईमाषान्नुदुयाओदनं साज्यमेव च ॥ ग्राम्यबीजानि बहुने दद्यात्काच
न मेव च ॥ पूर्ववद्दूशं त्याज्यं कृत्वा न्यञ्जं समापयेत् ॥ २७ ॥ रेवत्या पूजितः पूषा ददाति सततं पशून्
स्थितिं पुष्टिं क्षितिं धान्यं इति च विज्ञयं धनं ॥ हंसः शुचिर्दितिश्चैव पूजा होमश्च मंत्रकान् ॥ अर्कपुष्पै

गुग्गुलुनाधूपपिष्टजलेनकेः॥ उपहारैरखंडानिफलानिजुहुयात्सुधीः॥ पिष्टपुत्रलिकास्येतु गुर्देयं
सकंदकं॥ अष्टवाक्यैर्जपोघोरः पुष्परेवत्यनेन वै॥ पूर्वबद्धदृशं त्यादिकृत्वा चैवाभिषेचनं॥ धेनुं दत्वाथ
विप्राय शान्तिं शेषं समापयेत्॥ प्रतिमावस्त्रकलशंदत्वा मृत्युंजयेन्नरः॥ ग्रहाणां पूजनं होमं सर्वत्रैवं दिकारये
त्॥ २८॥ ॥ यज्ञं चैतं समाख्याता यज्ञाः संक्षेपतो मया॥ नक्षत्रदेवतानां च साधकानां दूता य वै॥ भक्त्या चित्ता
नुसारेण भवन्ति फलदाः क्रियाः॥ गंतुं चैव यदाग्रामं क्रिया प्रारंभ एव च॥ नक्षत्रं यज्ञं चैव कृत्वा तत्सर्वमाचरेत्
। एवं कृते च तत्सर्वं यात्राफलमाप्नुयात्॥ क्रियाफलं च संपूर्णमित्युक्तं भानुना स्वयं॥ नक्षत्रे हि मवश्यं दिकृत्वा
काम्यफलं लभेत्॥ ब्रह्मना किमिदोक्तेन ईप्सितं फलमाप्नुयात्॥ यज्ञाभावे जपं कुर्यात्क्रियां कुर्याद्विधिं स्मृतं॥
॥ २९॥ ॥ इति नक्षत्रदेवतानां सविशेषपूजाविधिः॥ अथ राक्षशान्तिः॥ प्रजापते न त्वदिति मेषराशि यज्ञे

धुनेत ॥ पूजनं प्रैतुन्नक्षत्राण्यतिरिच्य ॥ मिथुनं पूजयेत्क्षेमः कामं कामदुघेति च ॥ वृहस्पतेयुवमिंद्र
 तिकर्कं प्रपूजयेत् ॥ सिंहेव्याघ्रेति मंत्रेण सिंहस्यैव प्रपूजनं ॥ ह्रीं श्वते लक्ष्मींश्च पत्न्यादितिकन्यां प्रपूजयेत् ॥
 वायुर्वातेति चतुर्लोकानां जंयजेत् ॥ विष्णुः शूद्रानिति वैश्वं कंतुं प्रपूजयेत् ॥ धन्वनागेति मंत्रेण
 धनुषं पूजयेत्सदा ॥ मृगो न भीम मंत्रेण मकरं च सदा यजेत् ॥ आजिघ्रकलशेनैव सदा कुंभस्य पूजनं ॥ इमा
 नि द्रव्या प्रयतेति मीनं पूषाधिदेवता ॥ एवं राशिं यजेद्दिद्वान्बलिदानं यथाविधि ॥ ॥ इति राशिंशान्तिः ॥
 अथं वारशान्तिः ॥ रक्तपुष्पां रक्तपुष्पाभ्यां क्षीरमर्कं दले बलिं ॥ दद्यात्पुष्पं रक्तपुष्पाभ्यां धूपं कंदिने बलिं ॥ १ ॥
 गुरुशाल्यं न्नमाग्नेयां दत्वा श्वथं दले बलिं ॥ धूपः पलाशपत्राभ्यां र्दद्याद्दिंदुदिनद्वये ॥ २ ॥ दद्यादश्वत्थपत्रं
 माषान्दक्षिणे बलिं ॥ धूपयेत्स्वेदिनाभ्यां जेतुं मंगलं जंध्वरं ॥ ३ ॥ नैर्कृत्या भक्तियोग्या नैर्दयोश्च

दले बलिः ॥ घृतापामार्गधूपश्च दामयेत्सोम्यज्ञं दूरं ॥ ४ ॥ पश्चि मेपायसाज्येन दशवेतोश्च दले बलिं ॥ धूपं
पिप्पलपत्राज्यैर्गुरुवारश्च रंयजेत् ॥ ५ ॥ वायव्ये पायसाज्येन दत्वाश्च दले बलिं ॥ धूपमौदं ब्राह्मणेन शु
क्रवारश्च रं दरेत् ॥ ६ ॥ तिलतंडुलमांषानंदत्वाश्च दले बलिं ॥ उदकुशमीजपाज्येन धूपः शीतेश्च रं
जयेत् ॥ ७ ॥ ॐ नमो भगवते चंद्रमहाचंद्रमहारौषणाय देवासुरमनुष्याणां च रं नाशय नाशय अ
तसीकुसुमवपुः इमं बलिं गृह्ण २ मम विघ्नहर २ चतुर्मुखानंदुष्टसत्वातु समविरुद्धचित्तात उत्तमान्कुरु २
ॐ फट् स्वाहा ॥ अनेन मंत्रेण दिनत्रयं पूर्वोक्तदिशि बलिं दद्यात् ॥ स्वयं लंबोदरेण कंबालयद्वज्जरादिषु।
तदेष्टः श्रद्धया देयोत्वरध्वांतप्रभाकरः ॥ ॥ इति ज्वरशान्तिः ॥ अथ ज्वरमुक्तस्य आरोग्यस्नानं ॥ गुर्वर्क
रा कर्कजादूस्सुपूर्वाय्यधि त्रिवैतभे ॥ विष्णुत्रांद्रद्विभेस्नानं शुभं रिकान्तया सुच ॥ १ ॥ लम्बे चरेद्रे चैव लेहनिवि

ह्यां कुयोगके । त्रिकोणकेद्वेषु गतैः स्नानं कृत्वा शुभं स्मृतं ॥ २ ॥ मृगादृष्टिस्तपुष्येषु विशगखात्वष्टभे बुधे
 । नंदाभद्रासूयूणां सुस्नानं प्रोक्तं तु मध्यमं ॥ ३ ॥ इंद्रो वारे भार्गवे च सार्षपातिः क्रवेषु च ॥ मित्रादित्यां त्यभे
 स्नानं श्वरमुक्तं स्तुनाचरेत् ॥ ४ ॥ ॥ इत्यारोग्यं स्नानं ॥ अथ रोगवेधे च कफलं ॥ मेषादिचक्रविन्यासे ज
 त्मलस्ते यदाशानिः ॥ विध्यति क्षोणिपुत्रो वा तथा न्योन्यं विध्यति तथैव तथैव स्नानमष्टमं चाष्टमाधिपः ॥
 मृत्युयोगस्तदा प्रोक्तो राशेर्वासूर्यग्रामले ॥ इति द्वादशराशि वेधचक्रं ॥ ॥ तत्र शान्तिकं कुर्यात् ॥ सर्व
 तो भद्रे ॥ कोणसंज्ञक्षयोर्मध्ये अंत्यादौ पादगोचरे ॥ अस्वरादिचतुष्कस्य पूर्णवेधः प्रज्ञायते ॥ एकादि
 क्रूरवेधेन फलं पुंसो प्रज्ञायते ॥ इदं गदानि रोगाश्च मृत्युस्तत्र क्रमणश्च वृणादिस्वरद्वंद्वे एकवेधे द्वयो
 र्वध्यते ॥ ॥ अमो रक्षेक्षरेहानिः स्वरेव्योधिर्भयंतिथौ ॥ राशिवेधे मदाविघ्नं पंचविद्धो न जीवति ॥

एकवेधेभयं युद्धेयुग्मवेधेतु सक्षतः॥ त्रिवेधेन भवेद्गोमरणं स्याच्चतुर्ग्रहैः॥ अर्कवेधे मनस्तापो द्रव्य
हानिश्च भू सुते॥ गौरीशकरः शोरी रादुकेतुचविघ्नहो॥ चंद्रमिश्रफलं पुंसो रंतिलाभस्तु भार्गवो॥ बुध
वेधे भवेत्प्रज्ञा जीवसर्वफलप्रदः॥ चक्रोद्धारो यथा॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं॥ विख्या
तं सर्वतो भद्रं सद्यः प्रत्ययकारकं॥ उर्ध्वगा दशविन्यस्यतिर्यग् रेखास्तथा दश॥ एकाक्षितिपदं चक्रं लिख्य
तेनात्र संशयः॥ अकारादि स्वराः कोष्ठे ईशो दोविदिशि क्रमात्॥ सृष्टि मार्गे ण दत्त व्याधौ उरो वंचतुर्ध्र
मं॥ रूतिकादीनि धिष्ण्यानि पूर्वा दोविलिखेत्ततः॥ सप्तसप्तक्रमेणेव महाविंशति संख्यया॥ अबकुह
रादिदिशि प्राच्यां मटपस्तादक्षिणे देयाः॥ नयनश्चाश्ववारण्यांग सदबलधोतरे देयाः॥ त्रयस्त्रयो
रुषाद्याश्च पूर्वादिक्रमशो बुधैः॥ राशयोद्वा दशैव तु मेघांताः सृष्टि मार्गगाः॥ शेषेषु कोष्ठे के चैवं नंदा

॥ सर्वतोभद्रं रोगवेधचक्रं ॥

॥ राशि वेधचक्रं ॥

इति तिथि पंचकं ॥ वाराणां सप्तकं लेख्यं
भौमाद्यंचक्रमेण च ॥ यस्मिन् दक्षे स्थितः
खेटस्ततो वेधत्रयं भवेत् ॥ ग्रहदृष्टिप्र
भावेन चामदक्षिणसंमुखं ॥ भुक्तं भोः
स्य तथा क्रांतं विधिं पापग्रहेण च ॥ सर्वं
शुभाशुभकार्ये विज्ञानी यं प्रयत्नतः ॥ घ
ट्टागो रोगवेधेषु गगनसु गगनग्रे ॥ ध
वरापूर्वपादायां शुभं तथा भाद्रपदग्रे ॥ इदं चक्रं रसौम्यानां बलं
स्थानं संसाधनं ॥ एतदेव बलं बोध्यं क्रूरसौम्याविपर्ययः ॥ तिथि

राशौ च न क्षत्रं विभं क्रूरग्रहेण च ॥ सर्वेषु शुभकार्येषु वर्जनीयं प्रयत्नतः ॥ न नंदं हति विवाहेषु यात्रायां न निव
र्तते ॥ न रोगान्मुच्यते रोगी वेधवेला रुतोद्यमः ॥ रोगकाले यदा वेधः क्रूरखेचरसंभवः ॥ वक्रगत्या भवेन्
मृत्युः शीघ्राप्यं च जगुर्बुधाः ॥ वेधस्ताने रणे भंगो दुर्गे खंडिः प्रज्ञापते ॥ कुर्वी प्रवेशने चैव यो धद्यात्तश्च
तत्र वै ॥ यत्र पूर्वादिगणा सुरष्टराश्यादिगोरविः ॥ सादिशास्तमिता ज्ञेया शेषास्तच्च यथोदिता ॥ ईशा
नंतद्रिदि प्राच्यां ज्ञेयमाग्नेयगोयमः ॥ नैर्ऋतं स्यात्तु वारुण्यां वायव्यं सौम्यमागतां ॥ न क्षत्राणि स्वराव
र्णा राशौ यस्तिथयो दिवाः ॥ ते सर्वे स्तंगता ज्ञेया यत्र भानुस्त्रिमासिके ॥ नक्षत्रे स्ते रज्जावर्णे हानिः शोकः
स्वरे तथा ॥ राशौ विघ्नस्तिथो भीतिः पंचास्ते मरणं भ्रवं ॥ यात्रायुर्द्विवाहेषु वरप्रासादहर्म्ययोगन कृत
व्यं शुभं किंचित्तदाशाभिमुखे नरैः ॥ आशायां संलितं यस्य नाम्नाः प्रथममक्षरं ॥ तदा सर्वेषु कार्येषु

ज्ञेयो देवदत्तो नरः ॥ कवी कोटि तथा दंडे चातुरंगे महाहवे ॥ वर्जयेत्तान् भयान् सर्वान् यदा छेदुः प्रणो ॥ नक्षत्रे
 चोत्तमे पुष्टिर्वर्णे लाभः स्वरे शृङ्गं ॥ ज्ञेयो राशौ तिथौ तेजः षट्प्राप्तिश्च पंचके ॥ तिथौ वारे च नक्षत्रे राशौ वर्णे
 श्वरे तथा ॥ चंद्रस्वरो भवेद्यस्य दिने स्मिन्नस्य नो शुभं ॥ विरुद्धे सर्वतो भद्रेशांतिकु यो द्विचक्षणः ॥ ॥ अ
 थ शनिचक्रं ॥ शनिचक्रं नराकारं लिखितं सौरिभादितः ॥ नामाधिष्ण्यं भवेद्यत्र ज्ञेयं तत्र शुभाशुभं ॥ मु
 खे कं ॥ दशहोस्तु यं ४ षट् ॥ पाद ५ हत्करे ॥ वामे तु यं ४ त्रयं ॥ शीर्षे नेत्रे गुह्ये कं ॥ २ ॥ मुखे दानिर्जयो द
 क्षे भयः पादौ श्रेयहृदि ॥ वामे शीर्षे भयं राशे नेत्रे सौख्यं मृतं गुह्ये ॥ जन्माष्टदादशे तु यं यदा विघ्नक
 रः शनिः ॥ तदा विघ्नं करस्तेन चक्रागुह्यं वामहोः ॥ यस्य पीडा करः शौरिः तस्य चक्रमिदं सुकृतं ॥ लि
 खित्वा नृक्ष्मद्रव्येण तैलमभ्यक्षिपेद्बुधः ॥ निक्षिप्य भूमि मध्यं रुक्षमपुष्पैः प्रपूजयेत् ॥ तुष्टिं याति

नसंदेहः पीडा मुक्ताज्ञानेश्वरः ॥ ॥ इति शनिचक्रं ॥ अथ गोचरे सूर्यादीनां क्रमवेधवामवेधलक्षणम् ॥
गोष्ठनीचं नश्वं शो गोषेन चः पुरा कुजः ॥ सौरीषयोगः ॥ सौम्यो यौ नैभिषकः खलु वाक्पतिः ॥ मीनोरि
षेश्वः शुक्रो वंगणो भौषेत् सूषिके ॥ कटपादि पूर्ववर्णाः प्ररुति वलस्वरगुणितं वेधः ॥ जन्मतः क्रमवेध
ः स्याद्दामवेधो ग्रहा लयात् ॥ पुत्रपितृर्न वेधः स्यादस्यैः सन्नाय्यथां जयेत् ॥ कादि ९ रादि १० पादि १२ आ
दि १२ स्वराः ॥ विवाहे सर्ववेधो विचार्यः ॥ ॥ इति गोचरे सूर्यादिवेधः ॥

अथ सर्वतोभद्रादिविरूद्धेशान्तिकर्मकुर्यात् ॥ आरोग्यं भास्करादिष्ठेत् ॥ तस्मान्न उद्यं नद्यत्तच्च विधानेनम
दाध्यदानं कुर्यात् ॥ शुभसुखे चतुष्कोपर्युपविश्य प्राणानायम्येत्यादि संकल्प्य उद्यन्नेत्यस्य मंत्रस्य का
ण्वपुत्रः प्रसूण्वक्षिः अनुष्टुप् छंदः ॥ सूर्यो देवता मम गे गोपशं त्यथे सूर्यायाः अर्घ्यदानं करिष्ये ॥
तत्र यासः ॥ उद्यन्नेद्यमित्रमदः मित्राय नमः दक्षिणहस्ते ॥ आरोहं नुनरां दिवं रवये नमः वामकरे ॥ हृ
द्रोगं मम सूर्यः सूर्याय नमः हृदि ॥ हारिमाणं च नाशय ॥ भानवे नमः मूर्ध्नि ॥ ४ शुकेषु मे हरिमाणं स्वगा
य नमः दक्षिणपादे ॥ गोपणाकासु र्धमसि पूष्णे वामपादे ॥ अथोदारिद्र्येषु मे मरीचैः नाभौ ॥ हारि
माणं त्रिर्धमसि हिरण्यगर्भाय मुखे ॥ ८ ॥ उदंगाद्यमादित्यः दक्षिणे नेत्रे ॥ विश्वेन सह सा सह ॥ सवि
त्रे वामनेत्रे ॥ द्विषं तममह्यं रंधयन् अकयि सर्वाणि ॥ सो अदं द्विषं ते रथं भास्कराय नमः अस्त्राय फट्

१२॥ दिक्षु ॥ इति द्वादशंगन्यासः ॥ अथ षड्भिरर्धचैः करांगुलिन्यासः ॥ उद्यं आरोहं २ मित्ररविभ्यां
नमः अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ हृद्गोत्रं हरिमाणं २ सूर्यभानुभ्यां तर्जनीभ्यां २ ॥ शुक्रेशु रोपणाका २ ॥ ख
गपूषभ्यां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ अथोद्गारि हरिमाणं २ ॥ मरीचिहिरण्यगर्भाभ्यां अनामिकाभ्यां ॥
उद्गोत्रं विश्वेन २ आदित्यसवितृभ्यां कनिष्ठिकाभ्यां ॥ ५ ॥ द्विषंतं मोअहं २ अर्कभास्कराभ्यां करतलक
रपूष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ अथ हृदयादिषडंगः ॥ उद्यं आरोहं २ मित्ररविभ्यां हृदयाय ॥ १ ॥ हृद्गोत्रं हरि
सूर्यभानुभ्यां क्षीरसि ॥ २ ॥ शुक्रेशु रोपणाका खगपूषभ्यां शिखायैव ॥ ३ ॥ अथोद्गारि हरिमाणं मरीचि
हिरण्यगर्भाः कवचाय हुं ॥ ४ ॥ उद्गोत्रं विश्वेन आदित्यसवितृभ्यां नेत्रत्रयाय वीषट् ॥ ५ ॥ द्विषंतं मोअ
हं अर्कभास्कराभ्यां अस्त्राय फट् इति षडंगन्यासः ॥ ६ ॥ जलरुहे वा द्वादशदलं संक्षिप्तं तत्र दंडविंगल

भ्यां दूरपादाभ्यां नमः ॥ अरुणाय सारथ्ये नमः ॥ सप्ताश्वेभ्यो नमः ॥ इति पूजयित्वा ॥ ॐ ते ज्योतिर्गच्छिष्यं
युक्तस्तप्तकांचनसंनिभः ॥ किरीटीपद्मनेत्रश्चपद्मरागविभूषितः ॥ पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्यु-
तिः ॥ सप्ताश्वरथसंयुक्तोऽष्टभुजः स्यात्सहस्रारविः ॥ ध्येयः सदैतध्यात्वा ॥ सूर्यसंपूज्य अर्घ्यपात्रेण गं-
धपुष्पाक्षतयुक्तजलेन अर्घ्यं दद्यात् ॥ द्वादशवाक्यपदैर्द्वादशनामभिर्द्वादशाध्यायः ॥ उद्यं नद्यमित्रमहः
मित्राय नमः ॥ १ ॥ आरोहं नुत्तरं दिवं रवये ॥ २ ॥ द्वादशैर्गंगाममसूर्य ॥ ३ ॥ द्वादशैर्गंगाममसूर्य ॥ ३ ॥ द्वादशैर्गंगाममसूर्य ॥ ३ ॥
वेन नमः ॥ ४ ॥ शुक्रेषु मे द्वादशैर्गंगाममसूर्य ॥ ५ ॥ गोपेणाकासु दध्मसि ॥ ६ ॥ अथोद्धारिद्रवेषु मे ॥
मरीचये ॥ ७ ॥ द्वादशैर्गंगाममसूर्य ॥ ८ ॥ उदगादयमादित्यः आदित्याय ॥ ९ ॥ विश्वेन
सहसा सह सवित्रे ॥ १० ॥ द्विषंतं मर्त्यं ध्येयम् अर्कयि ॥ ११ ॥ सोऽहं द्विषते रथं ॥ भास्कराय नमः ॥ १२ ॥

इति द्वादशः। उद्यं नद्यः आरोहं मित्ररविभ्यां-१। हृद्रोगं हरिमाः सुर्यभानुभ्यां-२। शुके रोपणाः खगपू
षभ्यां-३॥ अथो हरिमाणं मरीचिहिरण्यगर्भाभ्यां-४॥ उदगा विश्वेन आदित्यसवितृभ्यां-५॥
द्विषंतं मो अहं अर्कभास्कराभ्यां नमः-६॥ एवं षट्॥ पुनः उद्यन्नद्यः-४ मित्ररविसूर्यभानुभ्यां नमः-४॥
शुकेषु मे-४ खगपूषमरीचिहिरण्यगर्भेभ्यो-२॥ उदगाह-४ आदित्यसवित्रर्कभास्करेभ्यो-३॥ इति त्र
योर्घाः॥ उद्यं नद्येत्यादि द्वादशभिः त्रयोर्घः॥ मित्ररविसूर्यभानुखगपूषमरीचिहिरण्यगर्भादित्यस
वित्रर्कभास्करेभ्यो नमः-१२। ६। ३। ३। एवं २४ एकोर्घः॥ एतादृशैर्द्वादशाध्येरेको महाघः॥ तद्वादशभि
र्द्वादशमहाघाः॥ पुनः षोडशोपचारैः सूर्यसंपूज्य रोगिणं यज्ञमानं चाभिषिञ्चेत्॥ आरोग्यं भव
ति। यज्ञमानस्य कार्यसिद्धिर्भवति। स्वार्थं चेत्करोति तदा भित्तुषितार्थं प्राप्नोतीत्याह भगवानापस्तंबः॥

॥ ॥ इत्युच्यते न घट्यते च विधानं ॥ ॥ हंसमंत्रस्य गोतमपुत्रो वामदेवऋषिः अनुष्टुप् छंदः ॥ सूर्यो देवता अर्घ्य
विनियोगः ॥ हंसः शुचिषट्पदित्यर्घ्यं देयात् ॥ अथ ज्वरतर्पणं ॥ अस्य श्रीज्वरमंत्रस्य कालाग्निरुद्रऋषिः श्रीम
द्वादेवो देवता अनुष्टुप् छंदः सर्वज्वरेशांत्यर्थे ज्ञापेत्तर्पणे च विनियोगः ॥ आर्घ्यं तवंतः कवयः पुराणां सूक्ष्मा
श्च हंतो ह्यनुशूनास्तारः ॥ सर्वज्वरानघ्नंतु ममानि रुक्षप्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेवाः ॥ अनेन संप्राथम्यं मद्वादेवं
ज्वरं देवतां संपूज्य अष्टोत्तरशतवारं तर्पणं कुर्यात् ॥ त्रिषाद्रुस्मप्रहरणः ॥ त्रिष्टिरारक्तलोचनः ॥ समे श्री
तमुखं दद्यात् सर्वाभयपतिर्ज्वरः ॥ सोऽस्य प्रीतः सुखं दद्यादित्यन्यस्य चेत ॥ गंगाया उत्तरे कुले सपुत्रस्तपसो
मृतः ॥ तस्मै तिलोदकं दद्यात् मुच्यते काटिकोज्वरः ॥ वाराणस्यां दक्षिणे कोणे कुबुद्धेनाम वैद्विजः ॥ तस्य स्म
रणमात्रेण नश्यत्येकादिकोज्वरः ॥ वाराणस्यां दक्षिणे कोणे कुमुदोनामतारकः ॥ तस्य संस्मरणादेव ज्व

रं नाशयति भुवम् ॥ ॐ भस्मायुधाय विप्रदेह कुरु दृष्टाय धीमहि ॥ तं नोज्वरः प्रचोदयात् ॥ इति ज्वर गायत्री
अनेन ज्वर जर्पणेन ज्वर शांतिर्भवति ॥ ॥ इति ज्वर शांतिः ॥ अथ आपामार्जन शांतिः ॥ कर्तो शुचो देशे गो
मये नोपलिप्यते स्वस्तिकादिरंगहो रचयित्वा तदुपरि शंखं त्रिधा यज्जलेन पूरयित्वा साग्र समूल कुशान्नि
धाय स्वस्ति वाचनं कृत्वा गणेश प्रार्थनं कृत्वा शंखे च गहनं सिद्धं वा मनं विष्णुं च संपूज्य कुश मूल मध्याग्रे
षु ब्रह्म ज्वनार्दनं शंकरं क्रमेण पूजयित्वा नैवेद्यां तत्राह्मणाय आमां न सोपस्करं सदक्षिणा कं संकल्प्य स
कृचणं जलमेकं पात्रं त्रिधा यन्यां सपूर्वकं स्तोत्रं मारभेत ॥ ॥ इति मन्त्रः ॥ ॥ भगवन् प्राणिनः सर्वे विषरो
गाद्युपद्रवैः ॥ दृश्यं ह्योपघातैश्च सर्वकालमुपद्रुताः ॥ १॥ अभिचारिक कृत्याभिः स्पर्शरोगैश्च हार
जैः ॥ उदासं पीडयमानास्तुतिं प्रति मुनि सज्जमं ॥ २॥ केन कर्म विपाकेन विषरोगाद्युपद्रवाः ॥ न भवति न

ॐ तन्मे यथा वदतु मर्दसि ॥ ३॥ **पुरुषस्य उ०** ॥ अतोष वासैर्यो विष्मृर्नान्यजन्मनि तोषितः ॥ तेन रामुनिष्कारुल
ग्रदू रोगादिभागिनः ॥ ४॥ येनैतत्प्रवर्णवित्तं सर्वदेवनरैः कृतं ॥ विषग्रदूज्वराणां ते मनुष्यादाश्चैव भागि
नः ॥ आरोग्यं परमार्थं मनसा यद्यदिच्छति ॥ तत्तदा प्रोत्यसंदिग्धं परत्राच्युत तोषरुत ॥ ५॥ माधीनाप्रो
तितन्याधीनविषग्रदूबंधनं ॥ कृत्यास्पर्शमेयं वापितोषिते मधुसूदने ॥ ६॥ सर्वदुष्टसमस्तस्य सौम्यास्त
स्य यदाग्रहाः ॥ देवानां मण्यधृष्यो सोतुष्टो यस्य जनादैनः ॥ ७॥ उपवासादिना तेन तोषितो मधुसूदनः ॥ तो
षिते तत्र ज्ञायते नराः पूर्णमनोरथाः ॥ ८॥ अरोगाः सुखिनो भोगान् भोक्तारो मुनिसत्तम ॥ ततेषां शत्रवो नै
व स्य रोगाभिचारिके ॥ ९॥ गृहपीडादिकं वापि पापकार्यं न ज्ञायते ॥ अव्याहृतानि रुष्मस्य चक्रादीन्या
युधानि च ॥ ऋक्षंति सकला पश्यो येन विष्मृत्पासितः ॥ १०॥ ॥ श्रीहृदय उ० ॥ आराधिते न गोविंदा

येनरादुःखभागिनाः। तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कर्तव्यं दयालुभिः॥ पश्यद्विः सर्वभूतस्थं वासुदेवं महा मुने॥
समदृष्टिभिराश्रोतमेतद्ब्रह्मविशेषतः॥ १४॥ ॥ **पुलस्त्य उ०** ॥ विशन्ति च नासद्वैतं नः परमेष्ठीति सर्गतः॥ दहस
र्वाणि पापानि दुर्भस्वस्तिकुरो भव॥ १५॥ कुशमूले स्थितो ब्रह्मा कुशमध्ये जनाद नः॥ कुशाग्रे शंकरश्चैव त्रयो
देवा ग्यवस्थिताः॥ १६॥ गृहीत्वा तु समूलाग्रं कुशान् शुद्धाश्च रोगिणः॥ मार्जयेत्सर्वं गात्राणि कुशाग्रे दान्त्र्य
शान्तिरुत॥ १७॥ शरीरे यस्य तिष्ठति कुशोऽथा जलबिंदवः॥ नश्यन्ति सर्वं पापानि गरुडे नैव पतन्गाः॥ विष्णुम
क्तो विश्लेषेण शुद्धिस्तदुत मानसः॥ रोगग्रहविषातानां कुर्याच्छान्तिमिमांशुभां॥ १८॥ वराहं नारसिंहं च वामनं
विष्णुमेव च॥ ध्यासेत्तस्माद्भूतानां भूतानां भूतानां विन्यसेत्॥ १९॥ सौवर्णं राजतं ताम्रं मृन्मयं चोदुदं नवं॥
अत्र णं कलशं शुद्धं दद्यात्पयस्त्रेदुलोपरि॥ तत्रोदकं समापूर्य शुद्धं निर्मलमेव च॥ एकं शतं कुशान् साग्रान्

खापयेत्कलशोपरि ॥ पूजयेन्नवकुलं शंभुपचारैः समंत्रकैः ॥ नारसिंहं समभ्यर्च्य शुचौ देशे कुशासने ॥
मंत्रैरेतैर्यथा लिङ्गं कुर्यादिदं बंधमाहितः ॥ २१ ॥ पूर्वनारायणः पातु वारिजाक्षस्तु रक्षिणे ॥ प्रद्युम्नः पश्चि
मे पातु वासुदेवस्तथोत्तरे ॥ ईशान्यां वामेनः पातु आग्नेयां तु जगन्नादनः ॥ नेत्रैर्ऋत्यां पद्मेनाभस्तु वायव्यां म
धुसूदन ॥ २३ ॥ ऊर्ध्वं गोवर्धनो देवो ह्यधरण्यां त्रिविक्रमः ॥ एताभ्यो दशदिग्भ्यश्च सर्वतः पातु केशवः ॥ २४ ॥
जले रक्षतु चागदस्त्रले रक्षतु वामेनः ॥ अटव्यां नारसिंहश्च सर्वतः पा ॥ २५ ॥ एवं कृत्वा तु सिंविंद्याद्वदिदं
धं विष्णुं सर्वत्र संस्मरन् ॥ आत्मनश्च परस्यापि विधिरेष उदाहृतः ॥ २६ ॥ अन्यग्रचित्तः कुर्वीत न्यासकर्म
यथाविधि ॥ अंगुष्ठाग्रे तु गोविंदं तर्जनी तु महीधरं ॥ मध्यमायां हृषीकेशं मनामिक्यां त्रिविक्रमं ॥ कान्हायां
न्यसेद्विष्णुं करमभ्येतुमाधवं ॥ २८ ॥ एवं न्यासं पुरा कृत्वा पश्चादंगेषु विन्यसेत् ॥ शिखायां केतुं च न्यस्य मू

ध्रिं नारायणं न्यसेत् ॥ माता धरं कृताते तु गोविंदं तु भ्रुवोर्न्यसेत् ॥ चक्षुर्मध्येन्यसेद्विष्णुं श्रीं च योर्मधुसूदनं
॥ ३० ॥ त्रिविक्रमं कपोले तु वामनं कर्णमूलयोः ॥ उत्र रोष्ठे हृषीकेशं पद्मनाभं तथा धरे ॥ ३१ ॥ दासोदरं हंतप-
त्नयोर्बाराहं चिबुके तथा ॥ जिह्वायां वासुदेवं च तात्त्वोस्तु गुरुध्वजं ॥ वैकुण्ठं कंठमध्ये तु अनंतं नासिकोपरि
॥ दक्षिणे तु भुजे विप्रविन्यसेत्युरषोः क्षेमं ॥ वामकेतुमदायौ गंगाघवं हृदिविन्यसेत् ॥ उदरे पीतवस्त्रं च
पार्श्वयोः केशवं न्यसेत् ॥ ३४ ॥ कुक्षौ पृथ्वी धरं चैव स्तनयोः पीतवाससं ॥ पीतांबरं सर्वतनो हरिनाभ्यां
तु विन्यसेत् ॥ करे तु दक्षिणे विप्रततः संकर्षणं न्यसेत् ॥ वामे रिपुहरं विंघादच्युतं स्कंधयोः परि ॥ ३५ ॥ पृ-
ष्ठे क्षिति धरं विंघात कटिमध्ये पराजितं ॥ वक्षस्त्रले माधवं तु कुक्षयोर्योगशायिनं ॥ ३६ ॥ स्वयं भुवं मे-
दुमध्ये कुरुवीश्वैव महाधरं ॥ ज्ञातुमध्ये चक्रधरं जंघयो रच्युतं न्यसेत् ॥ ३७ ॥ गुल्फयो नरि सिंहच-

प्र.

१९

पाददृष्टेमितोजसं॥ अं गुलीषु श्रीधरं च पद्माक्षं सर्वसंधिषु॥ रोमकूपे गुडाकेशं हृष्टं रक्ताक्षं मञ्जसु॥ न
विष्णुमाधवं चैव न्यसेत्यादतले च्युतं॥ ४०॥ अथांतःकरणे चैव विन्यसेच्च जगद्गर्दनं॥ मनोबुद्धिरहंकारवित्तः
योश्च जगद्गर्दनं॥ ४१॥ आपादमस्तकं चैव केशवं कल्पयेद्बुधः॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा साक्षान्नारायणो भवेत्
४२॥ तनुर्विष्णुमयी तस्य यावत्किंचिन्न भाषते॥ एवं न्यासे विधिं कृत्वा यत्कार्यं शृणुतद्विज्ञ॥ ४३॥ पादमूले तु दे
वस्य शंखं विन्यस्य त्रिमलं॥ वनमालाहृदि न्यस्य सर्वदेवादिपूजितं॥ ४४॥ गरुडं वक्षरुले चैव चक्रं चैव तुष्ट
तः॥ श्रीवत्सां कन्यसे नृभिर्पंचांगं कवचं न्यसेत्॥ ४५॥ **ॐ नमो विष्णवे केशवाय सर्वकेशाय दंत्रेश्वराय**
नमः॥ ॐ नमो विष्णवे केशवाय सर्वकेशाय दंत्रेश्वराय नमः॥ ॐ नमो विष्णवे शिखायैवषट्॥ ॐ नमो
विष्णवे कवचाय हुं॥ ॐ नमो विष्णवे नेत्रत्रयाय॥ ॐ नमो विष्णवे अस्त्राय पाट्॥ विष्णुस्तु ह्रस्वतः

पातु वैकुण्ठस्तुविदिग्दृष्टिः॥४८॥ मां पातु सर्वतो रामो धन्वी चक्री चकेशवः॥ एतत्समस्तं विन्यस्य पश्चान्मंत्रे
प्रयोजयेत्॥ अपामार्जनको न्यासः सर्वव्याधिविनाशनः॥ आत्मनश्च परस्यापि विधिरेष उदाहृतः॥५१॥
वैष्णवेन सकर्तव्यः सर्वसिद्धिप्रदायकः॥ पूजाकाले तु देवस्य जपकाले तथैव वा॥ होमारंभे च कर्तव्यं त्रिसंख्या
सुचनित्यशः॥ यद्यष्टभुक्कं लोके तत्सर्वं प्राप्नुयान्नरः॥५२॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यं अरिपक्षक्षयं सुखं॥ अभ
यं सर्वभूतेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥५३॥ ॐ नमः परमार्थायेत्याद्यपामार्जनमंत्रस्य पुनस्तुत्यजपिः अमं
तव गद्गमननरसिंहविष्णवो देवताः अनुष्टुप्छंदः॥ दूरामुकस्येति बीजं॥ अच्युतानंतगोविंदेति द्वा
क्तः॥ सप्तहाटककेशांतेति कीलकं॥ ज्वलत्पावकलोचनेति कवचं॥ चक्राधिकनखस्येति व्यापकं॥ दाहा
हं हं फट् फट् फट्॥ मम रोगोपशान्त्यर्थं विष्णुपरमात्मा प्रीत्यर्थं॥ अपामार्जनस्तोत्रज्ञपेविनियोगः॥॥

ॐ नमः परमार्थाय पुरुषाय महात्मने ॥ नमस्तुत्वा प्रवक्ष्यामि यतस्मिंश्चतुर्मेव च ॥ १२ ॥ सच्चिदानंदरूपाय
योगिने परमात्मने ॥ नमस्तुत्वा ॥ १३ ॥ गोविंद पद्मनाभाय वासुदेवाय शार्ङ्गिणे ॥ नमस्तुत्वा ॥ १४ ॥ नारायणा
य विश्वाय विश्वेशायैश्वराय च ॥ नमस्तुत्वा ॥ १५ ॥ रामोदराय देवाय अनंताय महात्मने ॥ नमः ॥ १६ ॥ निःकः
मषाय शुद्धाय नमः पापहराय च ॥ नमः ॥ १७ ॥ त्रिविक्रमाय रामाय वैकुण्ठाय नाराय च ॥ नमः ॥ १८ ॥
वराहाय नृसिंहाय वामनाय च विष्णवे ॥ नमस्तुत्वा ॥ १९ ॥ नरसिंह महोदयस्त्वं नित्यं तुभ्यं नमो नमः ॥ नमः ॥
१० ॥ जेनार्दनाय रुक्माय उपेन्द्रायैश्वराय च ॥ नमः ॥ ११ ॥ अधोक्षजाय तार्क्ष्याय मत्स्याय मधुसूदनः ॥
नमस्तुत्वा ॥ १२ ॥ वराहेभ नृसिंहस्य वामने शत्रुविक्रम ॥ दूय श्रीवेश सर्वेश हृषीकेश हराशुभ ॥ १३ ॥
अपराजित वक्राद्यैः चतुर्भिः परमायुधैः ॥ अखंडितानुभावेस्त्वं सर्वदुःखहरो भव ॥ १४ ॥ हरामु

कस्यदुहितं दुष्कृतं दुर्पोषितं ॥ मृत्युबंधार्तिभयदं ददितुं च यत्फलं ॥ पराध्यानं च सहितं प्रयुक्तं चाभि-
चारिकं ॥ गरस्पृशं महारोगप्रशो गंतारयाज्ञरा ॥ १६ ॥ हारये वासुदेवाय नमः ॥ रुक्माय शार्ङ्गिणे ॥ नमः पु-
ष्करनेत्राय केशवायार्द्राक्षि चक्रिणे ॥ १७ ॥ नमः कमलकिंजल्कपीतनिर्मलवाससे ॥ महाहविर्गिरिपुष्पंधय-
स्रवक्राय चक्रिणे ॥ १८ ॥ दंष्ट्रोऽहृतक्षितिधृतेऽय्यमीमूर्तिमते नमः ॥ महायज्ञवरदाय शेषभोगोरुशायि-
ने ॥ तप्तहाटककेशांतज्वलत्पावकलोचने ॥ वज्राधिकं नखस्पृशं दिव्यसिंहनमोस्तुते ॥ काश्यपायार्द्रा-
स्वायज्ञग्यज्ञुः साममूर्तये ॥ तुभ्यं वामनरूपाय क्रमते गां नमो नमः ॥ २१ ॥ वराहाशेषदुष्टानि सर्वपाप-
फलानि वै ॥ मर्दमर्दमहादंष्ट्रमर्दमर्दमहीधरे ॥ नरसिंहकुरालास्यदंतप्रांतनखोज्ज्वल ॥ भंजुर्भंजनि-
नादेन दुष्टान्यस्यातिनाशन ॥ ऋग्यज्ञुः सामगर्भाभिर्वाग्भिर्वा मनरूपश्चक्रुः ॥ प्रशमं सर्वदुःखानि

नयत्वाऽऽज्ञा नार्दनः ॥ २४ ॥ अतिसुमालगात्रं रूक्मपात्रं सुमंनं सुललितदधिखंडं पाणिना दक्षिणेन ॥ कुरु
शुभमृतपूर्णं सग्यदस्ते दधानं तं रतिसकलदुःखं वामनं भावयेद्यः ॥ २५ ॥ श्रीशिवरमंत्रस्य कालाग्निरद्वयः
अनुष्टुप्छंदः श्रीमहादेवो देवता सर्वेश्वरशान्त्यर्थे जपे विनियोगः ॥ आद्यंतवंतः कवयः पुराणाः सूक्ष्मा
वृद्धतो ह्यनुशासितारः ॥ सर्वेश्वराघ्नं तु ममानिरुद्धं प्रमुष्णं संकर्षणं वासुदेवाः ॥ त्रिपाद्भुजं प्रहरणं त्रिशु
लं रक्तलोचनः ॥ समेप्रीतिः सुखं दद्यात्सर्वमयपतिर्शिवः ॥ ॐ भस्मायुधाय विप्रदेह एकदंष्ट्राय धीमहि ॥
तं नो ज्वरः प्रचोदयात् ॥ अंगवंगकलिंगेषु हृणेषु मगधेषु च ॥ वाराणस्यां च यज्ञांतं तन्न स्मरति रेज्वर ॥
एकादिकंद्व्यादिकंच तथानिदिव सज्वरं ॥ चातुर्थितथात्युग्रंतथैव सततज्वरं ॥ दोषोऽयं संनिपातोऽयंतथै
वांगंतु केज्वरं ॥ शुभमनं याशु गोविंदं हृदि धिष्ठिं ध्याय्य भवेदनं ॥ ३१ ॥ नेत्रदुःखं शिरोदुःखं दुःखं चोदरसंभवं ॥

अंतःश्वा समतिःश्वासं परितापं सवेपथुं ॥ ३२ ॥ गुरुघ्राणांघ्रिरोर्गाश्चकुष्ठंरोगंतथाक्षयं ॥ श्वित्रादीन्
स्वजातो गात्रगस्थं तं बहिःस्थितान् ॥ ३३ ॥ कामलादींस्तथारोगान् प्रमेहाश्चातिदाहणान् ॥ भगंदराति
सारंश्च मुखरोगं सवल्गुलं ॥ अशंसरीमूत्रवृद्धांश्चरोगानन्यांश्चदाहणान् ॥ ये वातप्रभवारोगा ये च पित्त
समुद्भवाः ॥ कफोद्भवांश्च ये केचिद्वेदान्ये संनिपातिकाः ॥ आगंतुकाश्चरोगे गाहृता विस्फोटकादयः ॥ ते
सर्वे प्रशमं यांतु वा सुदेवापमार्जिताः ॥ विलयं यांतु ते सर्वे विघ्नो रूज्वारणेन च ॥ क्षेयं गच्छतु वा शोषास्ते च वै
भिद्रतादरे ॥ अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषिताः ॥ नश्यंतिसकलारोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥ स
त्यं सत्यं पुनः सत्यं मुह्यत्यभुजमुच्यते ॥ वेदशास्त्रात्परं नास्ति न देवः केशवात्परं ॥ अच्युतेति मनः पूतम
नंतैति वचः पुनः ॥ गोविंदेति तनुः पूता त्वत्तानस्तानपातकेः ॥ अच्युतानंतगोविंदं पदमानुसुभं शुभं ॥ ३४ ॥

ॐ नमः पुंडरीकाक्षाय नमः ॥ स्थावरं जंगमं चापि हृत्त्रिसं चापि यद्विषं ॥ दंतो दूतं न खो दूतः
 माकाशप्रभवं विषं ॥ लूतादिप्रभवं यच्च विषमत्यंतदुःखदं ॥ शमं न यतु गोविंदं कीर्तितोस्य ज्ञेनादरेण ॥
 ग्रहान्येतद्ग्रहाश्चैव तथैवैताकिनीग्रहान् ॥ वैतालंश्च पिशाचंश्च गंधर्वान्यक्षराक्षसान् ॥ शाकिनी
 पूतनाद्याश्च तथैवैनायकग्रहान् ॥ ४५ ॥ मुरवमं द्रुल्लङ्घनं रेवतीरुक्षिरेवती ॥ रुक्षिकारख्यं स्तथाचो
 ग्रास्तथामृतग्रहानपि ॥ ४६ ॥ बालस्य विस्माश्चरितं दंतु बालग्रहानि मान् ॥ रुक्षानां ये ग्रहाः केचिद्येव वा
 लग्रहाः क्वचित् ॥ नरसिंहस्य ते दृष्ट्या दग्धा ये चाप्येव न ॥ सयंकं रालवदनो नरसिंहो महारवः ॥ महामशे
 षां निःशेषा लगेतु जगती दृष्टः ॥ नरसिंहमहार्सिंहं बाला मा लो दुबलानन ॥ ग्रहान शेषा सर्वे शाखा दखा
 दाग्नि लोचन ॥ ये रोगा ये महोत्पाता यद्विनांति महग्रहाः ॥ यानि च कूरभूतानि ग्रहापीडंश्च दारुणाः ॥

या घ्रसिंहवरादेषु अग्निचोरभयेषु च ॥ रास्त्रक्षतेषु ये रागादोषागर्दीभिकादयः ॥ यानि यानि च भूतानि
प्राणिपीडाकुराणि च ॥ तानि सर्वाणि सर्वात्मन परमात्मज्ञानादेन ॥ किञ्चिद्रूपं समास्त्राय वा सुदेवांशुना
राय ॥ शिखासुदर्शनं च कंजालामालातिभीषणं ॥ सर्वदुःखप्रशमनं कुलदेवचराच्युतं ॥ सुदर्शनमहाज्वा
लच्छिन्धिच्छिन्धि महाहव ॥ सुदर्शनमहाचक्रगोविंदस्य कुरा युध ॥ तीक्ष्णधारमहावेगसूर्यकोटिसमप्रभ
सुदर्शनमहाज्वालच्छिन्धिच्छिन्धि महाहव ॥ छिन्धिच्छिन्धि महाव्याधिच्छिन्धिच्छिन्धि महाग्रहं ॥ छिन्धिच्छिन्धि
या तं चरुतं च छिन्धि घोरं महाविषं ॥ छिन्धि श्लेष्मं च पित्तं च छिन्धि द्वेषं महाद्वेषं ॥ रुजं दाहं च शूलं च निमि
षं च रगदंभं ॥ इति सुदर्शनानामान्यः नामयां तुष्टिशोदश ॥ दाहाहं हं च फट्कारे सुदर्शनहतद्वेषः ॥ सु
दर्शनस्य मंत्रेण ग्रहाणां तुष्टिशोदश ॥ ॥ ॐ नमो भगवते भो भो सुदर्शनदुष्टहारयं दारयदुरि

तं ह न ह न पापं मथ मथ आरोग्यं कुरु ॥ हा हा हूं हूं फट् ह न द्विषः स्वाहा ॥ सुदर्शनस्य मंत्रेण प्रहार्या तु दिशो द
 न्ना ॥ प्राच्यां प्रतीच्यां च दिशि दक्षिणोत्तरतस्तथा ॥ ६० ॥ रक्षां करोतु भगवान्बहुरूपी ज नार्दनः ॥ यथा विष्णु
 र्जगत्सर्वं स देवा सुर मानुषं ॥ तेन सत्येन सकलं दुःखमस्य प्रशम्यतुं ॥ यथो विष्णो स्मृत सद्यः संशयं यांति
 पातकाः ॥ तेन सत्येन सकलं दुःखमस्य प्रशम्यतु ॥ परमात्मा यथा विष्णुर्विदांतेष्वपि गीयते ॥ तेन सत्येन
 यथा यज्ञेश्वरो देवः सर्वदेवेषु गीयते ॥ तेन स ० पुनर्मयोक्तं तथा स्तुतम् ॥ शान्तिरस्तु शिवं चानुप्रशमं यांति मनु
 र्वं ॥ वासुदेवशरीरोऽयं कुक्षीः संमार्जितं मया ॥ अपामार्जितुं गोविंदो नरो नारायणस्तथा ॥ अस्यास्तु सर्व
 दुःखानां प्रशमो वचनाद्दुरः ॥ ६६ ॥ शान्तिं समस्त रोगास्ते प्रहाः सर्वविषाणि च ॥ भूतानि च प्रयांतीं शंसं
 स्तुते मधुसूदने ॥ एतत्समस्त रोगेषु भूतप्रहभयेषु च ॥ अपामार्जनं शस्त्रं विष्णोर्नामाभिर्मंत्रितं ॥ ए

ते कुशविष्णुशरीरसंभवाजानाद नोदं स्वयमेव वागतः ॥ दूतं मया दुष्टमशेषमस्य स्वस्तीभवत्त्वेष यथा वचो
दूरेः ॥ शान्तिरस्तु शिवं चास्तु दुःस्वमस्य प्रणम्यतु ॥ यदस्य दुरितं किंचित्क्षिप्तं संलघयणार्थं ॥ ७० ॥ स्वास्थ्य
मस्य स देवास्तु दृष्टी केशस्य कीर्तनात् ॥ यत एवागतं पापं तत्रैव प्रतिगच्छतु ॥ एतद्दोगादिपीडासु जंतूनां
हितमिच्छत ॥ विष्णुभक्तेन कर्तव्यं ब्रह्मद्वयाविनाशनं ॥ सर्वव्याधिदूरं चैव सर्वग्रहविनाशनं ॥ विष्णोः प्री
तिकरं स्तोत्रं यः पठेन्नियमेनैव ॥ विष्णुलोकमवाप्नोति सत्यं सत्यं न चान्यथा ॥ स्तोत्रं राजमिदं नाम अपा
मार्जनं कुंदूरेः ॥ तस्य तुष्पतिगोविंदमनसा चिंतितं लभेत् ॥ यद्दुंदधारयेत्स्तोत्रं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ग्र
हस्तं नोपमेप्येति न रोगान् च राक्षसाः ॥ कोटिजन्मदूतं पापं पठनादेव नश्यति ॥ गोसद्वस्त्रफलं तस्य परं फ
लमवाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ ॥ अज्जाजानदि० पठुं तोतल्लुतावपामार्जनं शान्तिरासीत् ॥ ॥ अथ ज्वरस्तो
त्रपाठः ॥

नमामित्वा नंतराक्तिं परेशं विश्वात्मानं केवलं सप्तिमात्रं । विश्वोत्पत्तिस्त्रानसंरोधहेतुं यत्तदुत्पन्नं ब्रह्म त्रिं
प्रशांतं ॥ कारुण्यं देवं कर्मजीवस्वभावोद्भूतं श्रेष्ठं प्राण आत्मा विकारः ॥ तत्संघातो बीजरोदप्रवाहः । त्वन्मा
येषा तं निषेधं प्रपद्ये नानाभावोर्लोकयोर्वैपि पन्ने । देवान्साधून् लोकसेतून् चिर्भाविहंस्युन्मोर्गां हिंसया
वर्तमानान् ॥ जन्मेतत्ते भारद्वारा यभूमेः तस्योदंते ते जसा दुःसदेन । शांतो ग्रेणात्फल्बनेन ज्वरेण । तावत्ता
पो देहनां तं घ्निसूतं जोसेवेत्यावदासानुबद्धः ॥ ॥ रुद्रम उ० त्रिगिरस्ते प्रसन्नोऽस्मि व्येतुं ते मज्जरादूयं ॥
यो नो स्मरति संवादं तस्य त्वं नो भवेद्दूयं ॥ इत्युक्त्वा च्युतमानम्यगतो मां देव त्वेत्वरः । यः पठेत्त्वरतस्तोत्रमि
दं सो विज्वरो भवेत् । अनेन ज्वरस्तोत्रमंत्रेण न वभिः त्रिभिर्वा कुरौः संमोर्ज्यं ॥ अक्षीभ्यामिति च संमोर्ज्यं
प्रतीतं निरस्येत् ॥ ॐ अक्षीभ्यां तेनासिकाभ्यां कर्णाभ्यां चिबुकादधि ॥ यश्मः शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जि

ह्यायाविरुद्धानि ॥ श्रीवाभ्यस्तुष्मिदाभ्यः कीकसाभ्योऽनूक्यात् ॥ यश्मंदोषण्यमः साभ्यां बाहुभ्यां
विरुद्धानि ॥ आंत्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठो हृदयादधि ॥ यश्मं मतस्नाभ्यां यक्कः पूग्राभ्यो विरुद्धानि ॥ उर
भ्यां ते अष्टीवद्भ्राजंघाभ्यां प्रपदाभ्यां ॥ यश्मः श्रोणिभ्यां भाससाध्वं ससो विरुद्धानि ॥ मेदनादुलंकर
णात्सोमभ्यस्ते नखेभ्यः ॥ यश्मः सर्वस्मादात्मनस्तमिमं विरुद्धानि ॥ अंगादंगाहोस्तोलेऽस्त्रोत्तातं पर्व
णि पर्वणि ॥ यश्मः सर्वस्मादात्मनस्तमिमं विरुद्धानि ॥ दूस्ते सुकुरांसं त्यज्यान्वा न्यकुरोरन्यजलेन च ॥
येन देवा इत्यभिषिच्य पीताक्षता गृहीत्वा सदस्त्राक्षेण मंत्रेणाग्नीर्विद्विद्वात् ॥ इति त्वरस्तोत्रस्याक्षि
भ्यां प्रयोगः ॥ ॥ अथ वास्तुप्रकरणं ॥ यदसुप्तक्रियाः सर्वानसिध्यंति गृहं विना ॥ यतस्तस्माद्गृहं भ
प्रवेशसमयो ब्रूते ॥ आयव्ययक्षांश्च कचं दत्ताराबलानि शस्त्राद्वगम्य सम्यक् ॥ आयुर्धनं राग्यय

शोभि रध्ये गृहं गृह स्तोहि विधा पयीत ॥ इवेतां गृहं तद्विजेन्द्राणां रक्ताभूमिर्महाभुजां ॥ विशांपीता च शूराणां
 रुहमान्येषां तु मिश्रिता ॥ मनसश्चक्षुषो र्यत्र संतोषो जायते भुवि ॥ तस्यां कार्ये गृहं सर्वे गतिगर्गादि संमतं
 अष्टाभिर्भवकोष्ठकोटि लिखिते द्वाष्टात्मके चक्रकेयत्र स्वर्क्ष्मि वेदुगेषु शुभं दं रद्रात्रि सप्त सप्त ॥ दिक्नेत्रतु
 सुधातुरोग भयदं शोषेषु मयु प्रदं स्नात्वा भूमि फलं मुनींद्र कथितं पश्चात् प्रदं प्रारभेत ॥ अन्यच्च ॥ गृहं म
 ध्ये दस्तमितं स्नात्वा तत्र प्रभ्रूरितं च पुनः ॥ यच्च नमनिष्ठं तत्समे संधन्य मधिकं यतः ॥ अलातं प्रस्तरां
 तं वापुस्त्वनाममथापि वा ॥ क्षेत्रं संशोध्य चोद्यत्यंशं सदनं प्रारभेत ॥ शाल्यं रानं यथाकूर्मं यामले
 न वकोष्ठात्मको चक्रे लिखितो व्यादितः क्रमात् ॥ न व वर्णानि च कंचेत एहं संपाश्य मध्यगात् ॥ प्रश्ने फ
 लादिकं न्यस्येत् शाल्यं द्विषि निर्दिशेत् ॥ विभज्य नवधा भूमिं मुख्यं गेहं न चावतु ॥ प्रश्ने च स्याद्यदिः

प्राच्यांशुत्थं नारं भयेन दा ॥ सार्धं प्रस्तुतप्रमाणेन तच्च मानुषमृत्यवे ॥ १ ॥ कः प्रश्ने वन्दिदिग्भागे खरश
ल्यं करद्वये ॥ भूपदंशो भवेन च भयं नैवं निवर्तते ॥ २ ॥ खः प्रश्ने यदि याम्यायां नरशुल्यं मंधो भवेत् ॥ तद्गृह
स्वामिनो मृत्युं कुर्यादिकटिसंस्तुतं ॥ ३ ॥ तः प्रश्ने यदि नैर्ज्ञायां सार्धं दृष्टादधस्तले ॥ शुनोस्तु जायते तच्च
वाल्मीकिं कुरुते मतिं ॥ ४ ॥ एः प्रश्ने पश्चिमायां तु शिशुशुल्यं प्रजायते ॥ सार्धं दृष्टे प्रवासाय सदनस्वा
मिनः पुनः ॥ ५ ॥ दूः प्रश्ने यदि वायव्यां नरांगारे चतुः करे ॥ कुर्वतो विजनाशस्यादुःस्वप्नस्य च दर्शनं ॥ ६ ॥
शः प्रश्ने यदि बोरीच्यां विप्रशुल्यं करे रधः ॥ ततो ग्रंथिर्धनत्वाय भवेच्चौरनृपादिभिः ॥ ७ ॥ दिग्गोशु
न्यांतु यः प्रश्ने गोशुल्यं सार्धं दृष्टतः ॥ तद्गोधनस्य नाशाय जायते गृहमेधिनां ॥ ८ ॥ यः प्रश्ने मध्यको
ष्ठे च वंशो मात्रो भवेत्तदधः ॥ केशाः कपालं मृत्यस्य भस्मलोहं च मृत्यवे ॥ ९ ॥ इति भूमिशुद्धिः ॥ कपि